

Değişen “Bölge” Anlayışı’nın Türkiye’ye Yansımaları Üzerine Yapılan Çalışmalar

Başak AVCIOĞLU, Deniz ÇELEBİ, Murat ÇEVİK,
Güldem SARAL, Suna Senem YAŞAR

Sunuş

Bu yazı; Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Bölge Planlama Yüksek Lisans Programı, Bölge Planlama Stüdyosu’nda yapılan çalışmalardan derlenen ve sosyo-ekonomik yapıda farklılaşma, buluşçuluk kapasitesi, öğrenilebilirlik, yaşam kalitesi ve çevresel sürdürülebilirlik kavramları kapsamında Türkiye’nin bölgesel özelliklerini belirlemeyi ve gelişme potansiyelini ölçmeyi hedefleyen makalelerden oluşmaktadır. Anılan makalelerden üç tanesi burada yayınlanmaktadır. Sosyo-ekonomik yapıda farklılaşma ve çevresel sürdürülebilirlik kavramları kapsamında çözümlenmeler içeren makaleler ise Planlama Der-gisi’nin gelecek sayısında yayınlanacaktır.

Giriş

Ulusal ve uluslararası dönüşümlerin etkileriyle ‘sınır’ ve ‘etki alanı’ (territory) kavramlarının değişime uğradığı, (özellikle ekonomik alanda) var olmanın temel koşulunun rekabet gücüne bağlandığı “küreselleşen dünya”da bölgeler, kurulan uluslararası ağların temelini oluşturmaya başlamıştır. Farklı nitelikteki bölgeler, önemli teknolojik organizasyonların küresel ağlarında yer alan merkezlere dönüşmektedir. Ülkeler, ön plana çıkan bölgeleri ile, bu ağın parçası olmaktadır. Bölgenin önem kazanmaya başladığı böyle bir dönemde sadece sosyo-ekonomik değişkenlere dayanarak yapılan bir bölgeleme yetersiz kalacaktır. Bu nedenle de günümüzde bölgeyi nitelendirmek için kullanılan farklı bakış açıları önem

kazanmaktadır. Dolayısıyla izleyen makalelerde sunulmaya çalışılan yaklaşımın ilk amacı bu farklı bakış açılarını yansıtabilmektir.

Türkiye’ye bölgeleme anlamıyla bakıldığında, coğrafi ve iklim koşulları ile belirlenmiş bir bölgeleme anlayışının öne çıktığı görülür. Bu bağlamda, çalışmaların ikincil amacı da, Türkiye için değişik verilerden yola çıkarak bir bölgeleme çalışması yapmaktır.

Belirtilen yaklaşım doğrultusunda, Türkiye’nin “bölgesel” özelliklerini belirlemek, gelişme potansiyelini ölçmek ve küresel düzlemdeki konumunu ortaya çıkarmak amacıyla, farklı bölgeleme ölçütlerini tanımlayacak kavramsal çıkış noktaları belirlenmiştir. Bu kavramlar;

- *Sosyo-ekonomik yapıda farklılaşma*
- *Rekabet gücü*
- *Buluşçuluk kapasitesi*
- *Sürdürülebilirlik*
- *Örgütlenmişlik*
- *Toplumsal gelişme düzeyi*
- *Öğrenebilirlik*
- *Yaşam kalitesidir.*

Bu başlıklar altında tanımlanan göstergeler kullanılarak gerçekleştirilen çözümlenmeler, (Türkiye için) yeni bir bölgeleme çalışması ve anlayışının temellerini ortaya çıkarmıştır.

Çalışmalarda öncelikle, belirlenen kavramların çıkış noktaları çerçevesinde, elde edilen alt baş-

PLANLAMA
2002/1

BULUŞÇULUK KAPASİTESİ

Güldem Saral

(Araş. Gör. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)

Ulusal sınırların giderek önemini yitirdiği, sermayenin akışkanlığının arttığı, teknolojik gelişmelerin hızlandığı yeni dünya düzeninde varolmanın en önemli koşulu rekabet gücüdür. Bu yeni dönemde rekabet gücü görece maliyet üstünlüğüne değil, bilgiyi yenileyebilme yeteneğinin sağladığı dinamik gelişmeyi mümkün kılacak yeteneklere dayanmaktadır. Buluş yapma yeteneği de, bölgelerin dinamik gelişmesini mümkün kılan, uzun vadeli ekonomik gelişme ve rekabet gücü sağlayan yeteneklerden biridir. Yazında buluşçuluğun neden, nasıl ve nerede gerçekleştiği konularına verilen önem giderek artmaktadır. Avrupa Birliği ve OECD gibi uluslararası kurumlar da bölgelerin gelişmesi ve bölgelerarası farklılıkların azaltılması için bölgesel politikalarda buluşçuluğun desteklenmesini, bu amaçla buluşçuluk stratejileri önerileri hazırlanmasını tartışmaktadırlar.

Bu çalışmanın amacı, 1970'lerden sonra yazında sıkça bahsedilen buluşçuluk kavramına dayanarak Türkiye'de bölgesel farklılıkları ortaya koymaktır. Burada beklentimiz, farklı buluş yapma kapasitelerinin farklı yerellikler ortaya koymasınıdır. Yazının ilk bölümünde, yazında buluşçuluk üzerine olan yaklaşımlar özetlenecektir. İkinci bölümde, bu yaklaşımların buluşçuluk kavramını ele alışları açıklanacak ve buna dayanarak kavramı temsil eden göstergeler belirlenecektir. Üçüncü bölüm, Türkiye örneğinde, buluşçuluk kavramına dayanarak bölgesel farklılıkları ortaya konmaktadır.

Teorik Çerçeve

1970'lerin kriz koşullarından başarıyla sıyrılan Baden Württemberg, Emilia Romagna gibi sanayi odakları üzerine yapılan çalışmalar, 1980'lerde Sanayi Odakları Yaklaşımının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu yaklaşım, koşulların hızla değiştiği kriz sonrası ortamda başarılı ekonomik performans gösteren ve rekabet gücü sağlayan yeni sanayi odaklarının başarısını, aynı mekanda uzmanlaşmış sanayi birimleri arasındaki yoğun üretim ilişkileriyle (Eraydın, 2001) açıklamaktadır. Yapılan çalışmalar bu odakların buluşçu yönlerini ortaya koymuş; böylece, bu odakların buluşçu yapma kapasiteleri yazında vurgulanmaya başlanmıştır.

liklara göre göstergeler tanımlanmış; tanımlanan bu göstergeler için çeşitli kurum ve kuruluşlardan sayısal ham veriler elde edilmiştir. Ancak, bu göstergelerin belirlenmesinde, verilerin Türkiye'nin 81 ili için mevcudiyeti, güvenilirliği ve verilere erişimin önemli kısıtlayıcıları olduğu belirtilmelidir. Daha sonra, bu ham veriler değerlendirilerek değişkenlere dönüştürülmüştür. Bununla birlikte, kurumların sahip olduğu veriler farklı yıllara ait olduğundan, kullanılan değişkenler 1996-2000 yıllarına aittir. Üç çözümlenme kullanılmıştır. Bunlardan birincisi faktör analizidir. Faktör analizinde, elde edilen değişkenlerin standartlaştırılmış şekilleri veri olarak kullanılmıştır. Bu analizde, temel bileşenler yönteminden faydalanılmıştır. Birçoğunun birbiriyle ilişkili ve değişken sayısının çok büyük olması durumlarında başvurulabilecek en önemli tekniklerden birisi temel bileşenler analizidir (Tathdil, 1992). Temel bileşenler yöntemi; verinin birbirinden bağımsız boyutlarını değişkenler cinsinden tanımlayan bir yöntemdir. Temel bileşenler yönteminde ulaşılabilecek sonuç bilgi kaybına neden olmaksızın değişkenleri temsil eden az sayıda değişkene indirgeme yapmak ve değişkenlere etki eden nedensel faktörleri elde etmektir (Dinçer ve Özasan, 1996). Ayrıca bu analiz sonucunda elde edilen korelasyon matrisi ile değişkenler arası karşılıklı ilişkileri de görmek mümkün olmaktadır. Kullanılan ikinci yöntem, kümeleme analizidir. Bu analiz için faktör analizinden elde edilen faktör yüklerinin illere dağıtılması ile elde edilen il faktör yükleri veri olarak kullanılmıştır. Kümeleme analizi, faktörlere ilişkin değerleri bulunan her ilin birbirine göre komşuluğunu ölçerek, grup içi uzaklıkları az, grup dışı uzaklıkları fazla olan bir sınıflandırma yapmaktadır. Kısaca, kümeleme analizi benzer kapasitelere sahip illeri aynı gruba sokarak, bu kapasiteler açısından birbirinden farklı bölgeleri görmemizi sağlamaktadır (Capello, 1998).

Diğerlerinden farklı olarak, çevresel sürdürülebilirlik çalışmasında; kaynak potansiyeli, kullanımı ve kirlenici etkiler temelinde oluşturulan veri tabanıyla, her gösterge için değerlendirme ölçütlerinin belirlendiği matrisin değerlendirilmesi ile ortaya çıkan sonuç matrisi kullanılmıştır. Analizlerin sonucunda değişik bölge tanımlamaları elde edilmiş ve değerlendirilmiştir.

Bölgenin önem kazanmaya başladığı böyle bir dönemde sadece sosyo-ekonomik değişkenlere dayanarak yapılan bir bölgeleme yetersiz kalacaktır. Bu nedenle de günümüzde bölgeyi nitelendirmek için kullanılan farklı bakış açıları önem kazanmaktadır.

1980'lerde GREMI grubunun geliştirdiği 'Buluşçu Çevreler (Innovative Milieu)' yaklaşımı, aynı mekanda bulunmanın bilginin dolaşımını ve değiş tokuşunu sağlayarak, birlikte öğrenme sürecine yardımcı olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre, karşılıklı etkileşime dayalı, dinamik birlikte öğrenme süreci, yaratıcılığı ve buluşçuluk kapasitesini artıracaktır (Cooke, Uranga ve Etxebarria, 1998; Larsson ve Malmberg, 1999).

Buluşçu çevreler yaklaşımını takiben, Lundvall'ın öncülük ettiği bir grup araştırmacının, çalışmalarında buluşçuluk sürecini vurgulaması sonucunda, ulusal buluşçu sistemler yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Bu araştırmacılar, aktörlerin ve üretim birimlerinin karşılıklı etkileşimle öğrenme süreçlerinin yeni bilgi üretilmesini ve bu bilginin kullanılmasını mümkün kıldığını savunmaktadırlar (Lundvall, 1992; Edquist, 1997). Bu sistemci ele alış, tüm aktörlerin buluşçu bir role sahip olduğu dinamik bir süreci vurgulamakta ve temel faaliyetin öğrenme olduğu bir sosyal sistemin altını çizmektedir. Sistemin dinamizmini sağlayan, karşılıklı etkileşimle öğrenme faaliyetleridir.

Freeman'ın öncülük ettiği bir grup araştırmacı ise, buluşçu sistemler yaklaşımının vurgularını bir adım ileri götürerek, buluşçuluk sürecinde kurumların oluşturduğu ağlar rolünü vurguladılar. Buna göre, kurumlar arası ağların yeniliklerin yaratılmasına, dışarıdan alınmasına, modifiye edilmesine ve yayılmasına olanak sağlamaktadır (Freeman, 1987). 'Ağ' kavramının kullanılması, ağlaşma yeteneğinin (networking capability) başarılı rekabet gücü sağlamadaki önemini ve buluşçuluk sürecinde kurumsal faktörlerin rolünü vurgulamaktadır.

Ancak, yapılan çalışmalar ulusal sınırlar içerisindeki bölgelerin teknolojik uzmanlaşmalarında ve teknolojik faaliyetlerinde önemli farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur (Howells, 1999). Ulusal Buluşçu Sistemler Yaklaşımının bu açığını vurgulayan Yerel Buluşçu Sistemler Yaklaşımı, buluşçu faaliyetlerin mekansal farklılıklarını ön plana çıkarmaya çalışmaktadır. Bu yaklaşımlar, Ulusal Buluşçu Sistemler Yaklaşımının odak noktalarını kabul ederek, ekonomik

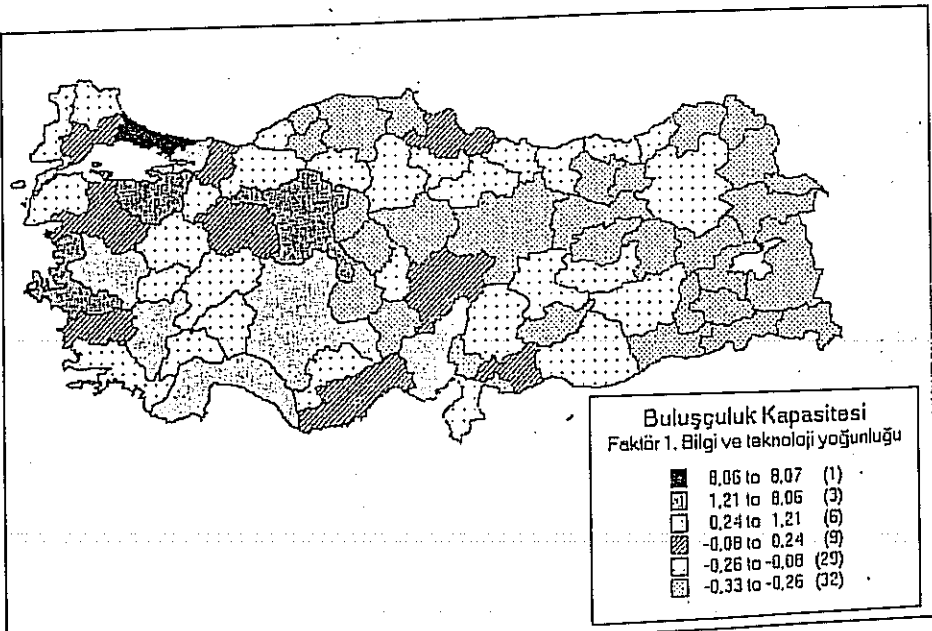
ve teknolojik büyümede ve gelişmede bu farklılıkların arkasındaki faktörleri analiz etmeye çalışmışlardır. Böylece, yerel buluşçu sistemciler, Ulusal Buluşçu Sistemler Yaklaşımının kilit özelliklerini bölgesel ölçekte incelemeye başlamışlardır. Sonuçta da, bilgi paylaşımı, kurumsal faaliyet ve buluşçu kapasite gibi farklı belirleyici niteliklerin birbirleriyle olan ilişkilerini bölgesel ya da yerel ölçekte incelemişlerdir. Buna göre, karşılıklı güven ve işbirliği ve birlikte çalışma kapasitelerine dayanan kurumsal kapasitelerin bölgesel kapasitelerin gelişmesinde önemli olduğunu vurguladılar.

Görüldüğü gibi, buluşçuluk kavramının farklı yönlerini vurgulayan farklı yaklaşımlar 1980'lerden itibaren yazında yerini almıştır. Bu yaklaşımların ortak noktası, buluş yapma kapasitesini bölgelerin ekonomik başarısında ve uluslararası ortamda rekabet gücü kazanmasında temel kriterlerden biri olarak kabul etmeleridir.

Çalışmanın bundan sonraki kısmı, söz konusu yaklaşımların buluşçuluk kavramını ele alışını açıklayacaktır. Bu açıklamalar ışığında belirlenen alt başlıklar, buluşçuluk kavramını temsil edecek göstergelerin belirlenmesinde çıkış noktasını oluşturmuştur.

Buluşçuluk Kavramı ve Kavramı Temsil Eden Göstergeler

1970'lerden önce var olan yaklaşımlar, firmalarda yürütülen Ar-Ge faaliyetlerini buluşçuluğa yol açan temel faktör olarak kabul etmektedirler. Bunlara göre buluşçuluk, araştırmadan geliştirmeye ve üretimden pazara doğru ilerleyen doğrusal bir süreçtir (Todtling ve Kaufmann, 1999).

Buluşçuluk kapasitesini, dışsal bilgiye ulaşmak ve bunu kullanmak üzerinden ele alma gereği, yerel kapasitelerin oluşturduğu sistemin çok kapalı bir hal alması durumunda, değişen koşullara uyum sağlamayı zorlaştırmasından gelmektedir.

Buna karşılık, 1970'lerden itibaren yazında yer alan evrimci ve kurumsalcı yaklaşımlar, buluş sürecine sadece firmaların ar-ge faaliyetlerini değil, birbiriyle etkileşim içinde olan kurumları, ekonomi ve eğitimle ilgili organizasyonları ve farklı aktörleri de sürece dahil etmektedirler.

Bu yaklaşımlar, buluşçuluk faaliyetlerini iki yönden ele almaktadır. İlk olarak, buluşçulukta yerel/işsel kapasitelerin önemini vurgularken, ikinci olarak dışsal bilgiye ulaşma ve bunu kullanma kapasitelerinin buluşçuluk kapasitesini artırmadaki rolünden bahsetmektedir.

Yerellikler, işsel bilgi üretimini ve bilginin yerelde dolaşımını ve yerel yeteneklerin inşasını sağlayarak buluş sürecine yardımcı olmaktadır. Buluşçuluğu yerellikler üzerinden açıklarken, ilk olarak, buluş faaliyetlerinin uzmanlaşmış, küçük ve orta ölçekteki işletmelerin (KOBİ) oluşturduğu sanayi kümelerinde gerçekleştiği vurgulanmaktadır. Bunun arkasındaki neden, birimlerin mekansal yakınlığının birlikte öğrenme sürecine katkısıdır. Yerel birliktelik hızla değişen koşulların neden olduğu belirsizlikleri azaltmakta, bilgi ve deneyimlerin aynı mekanı paylaşan birimler arasında değiş tokuş edilmesini, yayılmasını ve yeni bilgi üretilmesini sağlamaktadır (Maskell ve Malmberg, 1999). KOBİ'ler arasındaki fason ilişkiler birimler arası ilişkileri ve bilginin dolaşımını hızlandırırken, büyük firmalarda firma içi bürokrasiler bunu zorlaştırmaktadır.

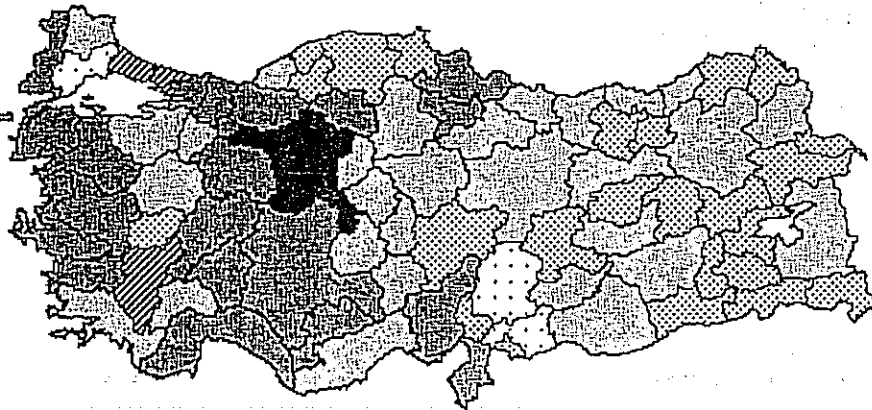
İkinci olarak, yerel sanayi kümelerinde kurulan sosyal ilişkiler, birimler arasında güvene dayalı işbirliği ve birlikte çalışma ilişkileri sayesinde bilginin yayılmasını sağlamaktadır. Aynı mekanda yer alan birimler, aynı değerleri, problemleri, alt-

yapıyı paylaşmakta; bu da bilginin paylaşılmasını ve sorunlara ortak çözümler bulunmasını kolaylaştırmaktadır. Storper (1995), 'ticari olmayan bağımlılıklar (untraded interdependencies)' kavramı ile yerelde paylaşılan kurallar, rutinler ve ağların, o yerelde teknolojik ve kurumsal değişimi sağlarken, standartlaşmaları engellediğini vurgulamaktadır.

Üçüncü olarak, birimler arası ilişkileri düzenleyen, bilginin ve yeteneklerin dolaşımını ve değiş tokuşunu kolaylaştıran formel ve enformel kurumlar önemlidir. Amin ve Thrift (1995), 'kurumsal kalınlık (institutional thickness)' kavramı ile, yerel sosyal ve kültürel ilişkilerin ve çeşitli kurumların, o yerelde riski ve belirsizlikleri azaltarak düzeni sağladığını; bilginin dolaşımını kolaylaştırdığını ve dinamizmi ve yenilikleri mümkün kıldığından söz etmektedirler.

Buluşçuluk kapasitesini, dışsal bilgiye ulaşmak ve bunu kullanmak üzerinden ele alma gereği, yerel kapasitelerin oluşturduğu sistemin çok kapalı bir hal alması durumunda, değişen koşullara uyum sağlamayı zorlaştırmasından gelmektedir. Yerel kapasitelere bağlılık değişime engel olabilir (Camagni, 1999; Todtling ve Kaufmann, 1999; Capello, 1990; Maskell ve Malmberg, 1990). Bu nedenle, yerel ilişkiler ve ağlar kadar, dışsal ilişkilerin ve ağların geliştirilmesi ile, dışsal bilgiye ulaşma ve bu bilgiyi kullanma yeteneği önem kazanmaktadır.

Yapılan ampirik çalışmalar, dışsal bilgiyi kullanmada Ar-Ge faaliyetlerinin, bilim ve teknoloji parklarının, üniversitelerin küresel kaynaklardan yerele bilgi akışını sağlayıcılar olarak önemli olduğunu göstermiştir. Bu kurumlardan ayrıları

Buluşçuluk Kapasitesi
Faktor 2

■	7.32 to 7.33	(1)
▨	-0.01 to 7.32	(20)
▩	-0.24 to -0.01	(29)
▪	-0.37 to -0.24	(25)
▫	-0.74 to -0.37	(3)
▬	-2.6 to -0.74	(2)

nitelikli iş gücünün yerel iş çevrelerinde istihdam etmesi, bilgi birikiminin yayılmasını sağlamaktadır (Diez, 2000; Keeble, Lawson, Moore ve Wilkinson, 1990).

Bunun yanında, üretim kalitesini yükseltmeyi amaçlayan ISO9000 gibi kalite belgeleri, örgütsel değişikliklerle, üretimin kalitesinin uluslararası standartlarda olması için örgütsel değişiklikler yapılmasını gerekli kılmaktadır. Üretim kalitesini yükseltmek amacıyla yapılan bu örgütsel değişiklikler, rekabet gücü sağlamak için ürün ve süreç buluşları kadar önemlidir (Todtling ve Kaufmann, 1999).

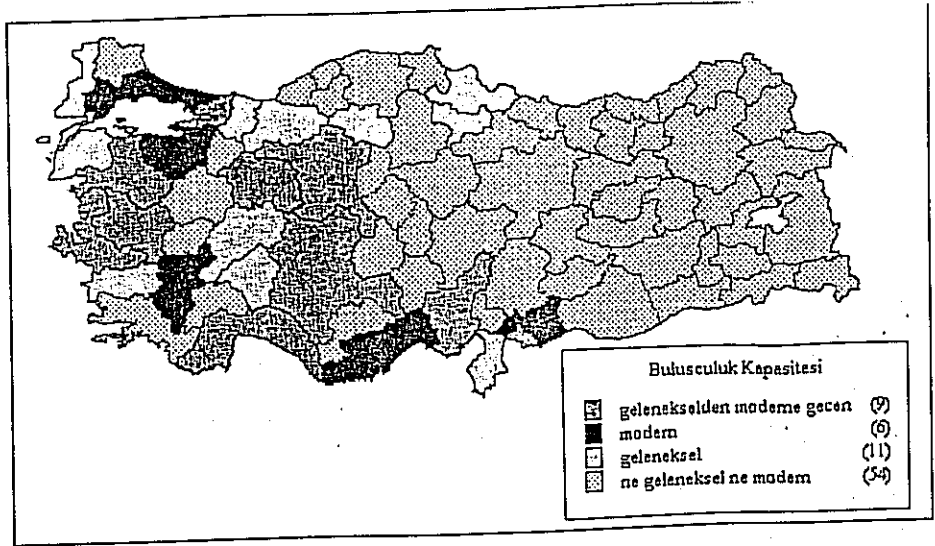
Son olarak, yazında yabancı sermayenin dışsal bilgiye ulaşmadaki rolü vurgulanmaktadır (Maskell ve Malmberg, 1999; Eraydın, 2000; Lyons, 1999). Çok uluslu şirketler, yerel koşullara uyumlarını kolaylaştırmak amacıyla yerel bilgi ve yetenekleri kullanırken; gelişmiş Ar-Ge faaliyetleri, teknolojiler, iletişim ağları, küresel ilişkileri ve koordinasyon yetenekleri ile yerel birimler arasında bilgi aktarımını sağlarlar. Bunların, yereldeki birimlerle kurdukları fason ilişkiler ve yaptıkları teknoloji anlaşmaları ile, sahip oldukları bilgi ve teknolojinin yöre firmalarına yayılmasını sağlarlar (Lyons, 1999).

Uluslararası toplantılar, fuarlar ve yayınlar, dışsal aktörler arasında ilişki kurulmasını sağlayarak, yenilikleri ve gelişmeleri takip etmeyi, farklı bilgilere ulaşabilmeyi mümkün kılar.

Sonuçlar

Faktör analizi sonuçları incelendiğinde, faktör analizi sonuçları (haritalar), istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar verdiği görülmüştür. Değişkenlerin ağırlıklarına bakıldığında, buluşçuluk kapasitesini açıklayan değişkenler ilk faktör için pozitif ve yüksek değerlere sahipken, ikinci faktör için negatif değerlere sahiptir. Buna göre, birinci faktör 'teknoloji ve bilgi yoğunluğu', ikinci faktör ise 'geleneksellik' olarak adlandırılmıştır.

Buluşçuluk açısından bakıldığında, örneğin faktör analizi sonuçlarını yansıtan haritalar, Türkiye'de, ikili bir yapı sergilemektedir. E-5 karayolunun, Türkiye'yi, birbirinden kopuk, potansiyelleri açısından birbirinden farklı iki bölgeye ayıran

bir sınır olduğu söylenebilir. Türkiye'nin batısı, teknoloji ve bilgi yoğun odaklardan ve bu odakların bilgi ve aktivite yaydığı yerlerden oluşan dinamik bir yapıya sahiptir. Buna karşılık Türkiye'nin doğusu için, teknoloji ve bilgi yoğunluğunun olmadığı, geleneksel bir yapıya sahip, homojen ve durağan bir bölgeden söz etmek mümkündür. Kısaca, buluşçuluk açısından, Türkiye için, nodal ve homojen olmak üzere, iki farklı bölge tanımlanabilir.

İki faktörün koordinat eksenindeki dağılımı incelendiğinde, bu ikili yapının kendi içinde farklılıklar gösterdiği görülmektedir. İlk yapıda, çeperine bilgi ve aktivite yayan nodlar; ikinci yapıda ise bu nodların etrafında, geleneksel bir yapıdan modern bir yapıya dönüşen bölgeler yer almaktadır. Üçüncü yapı, geleneksel özelliğini koruyan ve modern bir yapıya geçemeyen bölgelerden oluşmaktadır. Bu bölgeler, geçmişteki beceri ve kapasiteleriyle rekabet gücü sağlamaya çalışmakta, ancak geleneksel niteliklerinden dolayı atılım yapamamaktadırlar. Son yapı ise, altyapı sorunları, pazara uzaklık, kurumsal öğelerin gelişmemişliği gibi nedenlerle sistemle bütünleşmeyi başaramamış bir yapıdır.

Harita incelendiğinde, buluşçuluk kapasitesinin sıçramalı bir gelişme gösterdiği görülmektedir. Buluşçuluk kapasitesi açısından İstanbul önemli bir nod olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan, eski ilişkilerin kullanılmasıyla, Bursa'ya ve Denizli'ye sıçradığını söylemek mümkündür. İstanbul ve Bursa, çeperine bilgi yayan büyüme odakları olarak karşımıza çıkarken, Denizli, topalayıcı bir niteliğiyle, çeperinde gelişmiş bir bölge oluşmasını engellemektedir. Bu nedenle, İstanbul çevresinde gelenekselden moderne dönüşen bir yapı; Denizli çevresinde ise, geleneksel niteliğini koruyan bir kuşak görülmektedir. Güneydoğu'da

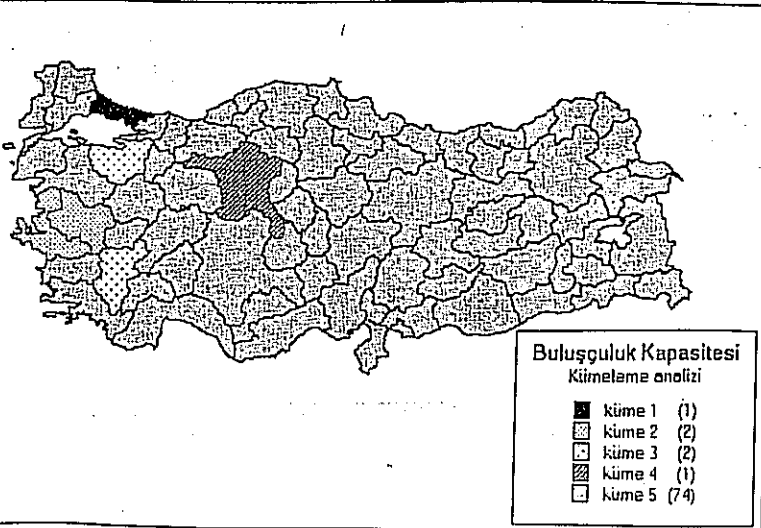
Buluşçuluk açısından, Türkiye için, nodal ve homojen olmak üzere, iki farklı bölge tanımlanabilir.

Sonuçlar göstermektedir ki, Türkiye'nin doğusu sistemle bütünleşmek gibi bir sorunla karşı karşıyadır.

Gaziantep, modern bir büyüme odağı olarak kendini göstermektedir. Bu, Gaziantep'in, 1980'lerden sonra, yöresel bilgi ve becerilerini kullanabilmesinin bir sonucudur.

Kümeleme analizi de benzer sonuçlar vermiştir. Türkiye'nin batısında, yukarıda sözü edilen büyüme odakları grup içi benzerlikleri olmadığından, ayrı bölgeler olarak belirlenmişlerdir. Buna karşılık, Türkiye'nin doğusu, homojen bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölge, altyapı sorunları olan, pazara uzak, kurumlaşma ve örgütlenmesi öğeleri gelişmemiş olması nedeniyle, hem çevresiyle kopuk hem de yerel potansiyellerinin farkında olmayan bir bölgedir.

Çıkan sonuçlar göstermektedir ki, Türkiye'nin doğusu sistemle bütünleşmek gibi bir sorunla karşı karşıyadır. Bu sorun, Türkiye'nin doğusu için, öncelikle ulusal sisteme uyum sağlama sorunuyken; Türkiye'nin batısı için, küresel dünyaya ayak uydurma, uluslararası rekabet gücü sağlayabilme sorunudur. Geleceğe yönelik farklı potansiyelleri olan bu ikili mekansal organizasyonun, küresel dünyanın ilişkiler sistemi içerisinde yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Bu, mevcut yapının ağlarla bağlantılarının kurulmasını ve bağlantıların sürekliliğini sağlayan mekanizmaların oluşturulmasını ve geliştirilmesini gerektirmektedir. Elbette, bunun gerçekleşmesi, farklı niteliklere sahip her yapı için farklı yollarla mümkündür. Bu çalışma, yalnız, son yıllarda yazında vurgulanan buluşçuluk kavramına dayanarak, Türkiye'nin bölgesel gelişme potansiyelini ve küresel sistem içindeki konumunu ortaya koymamızı sağlayacak bir bölgeleme çalışmasıdır. Bu konuda geliştirilmesi gereken politika önerileri kapsamlı, uzun bir çalışma gerektirmektedir.

BULUŞÇULUK GÖSTERGELERİ

1. TEMEL GÖSTERGE

- 1.1. 10 000 nüfusa düşen patent ve faydalı model sayısı, 1997, Türk Patent Enstitüsü
- 1.2. *Yuri dışında patent başvurusunda bulunan şirketlerin sayısı

2. YEREL BULUŞÇULUK KAPASİTESİ

2.1. Birlikte Çalışma

- 2.1.1. 10-249 kişi çalıştıran imalat sanayi işyeri sayısı, 1997, D.İ.E
- 2.1.2.1. Tekstil sanayiinde fason çalışan ve kendi üretimini yapan işletmelerin sayısı, 1997, D.İ.E
- 2.1.2.2. Tekstil sanayiinde fasoncu çalıştıran ve kendi adına imalat yapan işletmelerin sayısı, 1997, D.İ.E
- 2.1.2.3. Tekstil sanayiinde fason çalışan, fasoncu çalıştıran ve kendi imalat yapan işletmelerin sayısı, 1997, D.İ.E
- 2.1.3.1. Metal eşya sanayiinde fason çalışan ve kendi üretimini yapan işletmelerin sayısı, 1997, D.İ.E
- 2.1.3.2. Metal eşya sanayiinde fasoncu çalıştıran ve kendi adına imalat yapan işletmelerin sayısı, 1997, D.İ.E
- 2.1.3.3. Metal eşya sanayiinde fason çalışan, fasoncu çalıştıran ve kendi imalat yapan işletmelerin sayısı, 1997, D.İ.E
- 2.1.4. İmalat sanayiinde sektörler göre işyeri sayıları, 1996, D.İ.E
- 2.1.5. Anonim şirketlerin sayısı, 1998, D.İ.E
- 2.1.6. Ekonomiye dayalı davaların sayısı, 1998, D.İ.E

2.2. Yerel Girişimcilik Kapasitesi

- 2.2.1. 1996-1998 arasında açılan şirketlerin sayısı, 1998, D.İ.E
- 2.2.2. 1996-1998 arasında kapanan şirketlerin sayısı, 1998, D.İ.E
- 2.2.3. 1996-1998 arasında açılan anonim şirketlerin sayısı, 1998, D.İ.E
- 2.2.4. 1996-1998 arasında kapanan anonim şirketlerin sayısı, 1998, D.İ.E
- 2.2.5. 1996-1998 arasında açılan anonim olmayan şirketlerin sayısı, 1998, D.İ.E
- 2.2.6. 1996-1998 arasında kapanan anonim olmayan şirketlerin sayısı, 1998, D.İ.E
- 2.2.7. 1996-1998 arasında şirket sayısındaki artış, 1998, D.İ.E

2.3. Mevcut Yatırım Kapasitesi

- 2.3.1. İmalat sanayiinde sabit sermaye yatırımı, 1996, D.İ.E

3. DIŞSAL BİLGİYİ KULLANABİLME KAPASİTESİ

3.1. Araştırma Geliştirme Kapasitesi

- 3.1.1. İmalat sanayiinde yapılan ar-ge harcamaları
 - 3.1.1.1. Tekstil sanayiinde yapılan ar-ge harcamaları, 1997, D.İ.E
 - 3.1.1.2. Metal eşya sanayiinde yapılan ar-ge harcamaları, 1997, D.İ.E

3.1.2. *10 000 nüfusa düşen ar-ge birimi

3.2. Üretim Kalitesini Geliştirme Kapasitesi

- 3.2.1. 10 000 nüfusa düşen TSE ve ISO9000 belgesi sayısı?, Türk Standartlar Enstitüsü

3.3. Yabancı Sermaye

- 3.3.1. Yabancı sermayeli şirketlerin sayısı, 1998, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı
- 3.3.2. *Çok uluslu şirket temsilcileri sayısı
- 3.3.3. *Yabancı sermaye ile birleşme yapan şirket sayısı

4. DIŞSAL BİLGİYE ULAŞABİLME DÜZEYİ

- 4.1. *Yabancı yayınları izleyen şirketlerin sayısı
- 4.2. *Uluslararası fuarlara katılan şirketlerin sayısı

*Veri bulunamamıştır

ÖĞRENEBİLİRLİK KAPASI TESİ

Deniz Çelebi

(Şehir Plancısı, Dünya Bankası'nda Stajyer)

Teorik Çerçeve

Bölge, kavramı 1970 krizinden sonra farklı yönlerden gelişme göstermiştir. Toplu üretimden daha esnek üretim sistemine geçiş, doğal kaynakların varlığı bir avantaj olmaktan çıkıp, yeteneğin, bilginin ve öğrenmenin daha ön plana çıkmaya başladığı süreç karşımıza çıkmaktadır. Yeni esnek üretim çağında çeşitliliği ve tasarım içeriği yüksek olan ürünlere talep artışı söz konusudur. Doğal sınırlardan oluşan bölgeler tanımlamasından sıyrılıp tamamen bilgi çağında ve küreselleşen düzende kurulan ağların odak noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgeler, Florida'nın tanımlamasına göre, yeni bilgi ekonomisi çağında, bilgi üreten ve öğrenen bölgeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölgeler bilgileri ve fikirleri alıp dağıtma işlevini üstlenirken gerekli olan çevre koşulları ve altyapıyı da sağlamaktadırlar (Florida, 1995).

Esnek uzmanlaşmayla birlikte farklı sanayi odakları (Industrial District) yaklaşımları yazında hakim olmaya başlamıştır. Rekabet gücüne sahip olmak, gerçekleştirilmek istenen önemli amaçlarından biri olarak kabul etmek mümkündür. Evrimci iktisada göre rekabet gücü, fikirlerle, buluş yapabilme ve öğrenebilme kapasiteleri, bilgi alışverişi yapabilme kabiliyeti ile gerçekleştirilebilir. Öğrenme kabiliyetine Lawson ve Lorenez tarafından getirilen tanımlama, bir topluluğun bireyleri arasında paylaşılan bilgidir. Bu süreçte gerçekleştirilecek olan araştırma ve geliştirme yolu ile de yeni bilgi üretilecektir. Bu tanımlamanın yanı sıra OECD'nin tanımlamasına göre, bilgiye sahip olma ve bunu anlama, bireylerin formel veya enformel eğitimsel aktivitelere katılımı ile gerçekleşen bir süreçtir.

1980'lerde buluşçuluk kapasiteleri üzerinde birçok yaklaşım yazında yer almaya başlamıştır. Buluşçu çevreler yaklaşımı (Camagni, 1991), buluşçu sistemler yaklaşımı (Lunvall, 1992 ve Nelson, 1993), bölgesel ve ulusal buluşçuluk sistemleri (Edquist, 1997) üzerine bir çok görüş yazında sıkça bahsedilmektedir.

Bu gelişmelere bağlı olarak ve özellikle

1990'larda bölgeler, oluşan yeni çağda teknolojinin üretildiği odak noktaları haline gelmektedirler. Oluşan teknolojileri öğrenebilen ve kendini uyarlama kabiliyetine sahip olan bölgeler "Öğrenen Bölgeler" olarak yazında tanımlanmıştır. Öğrenen bölgelerin Evrimci yaklaşıma göre en önemli özelliklerinden biri bilgi üretme kabiliyetine ve bu bilgileri sürekli olarak yenileme, geliştirme ve buna dayanarak yeni buluş yapabilme kabiliyetine sahip olmalarıdır. Öğrenmenin ve bilginin önemi göz önüne alındığı zaman gelişmekte olan ekonomiye "Öğrenen Ekonomi" (Lundvall and Johnson; 1994, Archibugi and Lundvall; 2001 cited in Lunvall, Johnson, Andersen and Dalum, 2001) tanımlaması getirilmiştir. Öğrenen ekonomilerin temelini oluşturulan rekabet gücü, yeni tekno-ekonomik paradigmaya göre, bilgi iletişim teknolojileri, esnek uzmanlaşma, buluşçuluk ve öğrenebilirlik kapasitelerinin birleşiminden oluşmaktadır (Lunvall ve Jhonson, 1994). Bu bakış açısına dayanarak "öğrenen ekonomiler", modern ekonomide bilgi en önemli kaynak ve öğrenmede en önemli süreç haline gelmektedir (Lunvall, 1992). Yazında son zamanlarda rekabet gücünün temelinde bilgi ve öğrenmenin önemi sürekli olarak vurgulanmaktadır (Auderstch ve Friman, 1996; Eraydın, 2000'den alıntı) Öğrenme süreci ile ilgili bir diğer görüş ise öğrenmenin birikime bağlı (path dependent) olduğu görüşüdür. Bu görüşe göre, öğrenme sürecinde daha önceden geliştirilen kaynakların bir araya getirilmesi ile yeni bilgi yaratılabilme olanağı ortaya çıkmaktadır (Oins ve Van Girls, 1999, Eraydın, 2000'den alıntı). Toplu öğrenme kavramı ise buluşçu çevreler yaklaşımının temelini oluşturmaktadır. Toplu öğrenme tanımlaması Nelson ve Winter tarafından (1977;1982) yapılmıştır. Öğrenebilirlik, onlara göre, paylaşılmış kurallara ve işlemlere dayanarak, bireylerin problemlerini çözebilmek için, davranışlarını koordine ederek sosyal bir sürecin gerçekleşmesini sağlamaktır. Ancak öğrenebilirliğin geleneksel tanımlamasında ve Evrimci yaklaşıma göre kuralların ve rutinlerin paylaşıldığı ve firmalarda, örgütlerde yer alan bir öğrenme sürecidir. Aralarındaki temel farklılık "sosyal" sınıflandırmasıdır.

Üretilen bilginin kurulacak olan yerel ve küresel ağda işbirliği ve güven ilkeleri üzerinden yayılması, değiş tokuş edilmesi ve paylaşılması öğrenebilirliğin gerçekleşmesinde temel yapıyı oluştur-

Doğal sınırlardan oluşan bölgeler tanımlamasından sıyrılıp tamamen bilgi çağında ve küreselleşen düzende kurulan ağların odak noktası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bilginin üretilmesi, yayılması ve paylaşılmasını sağlayan temel taşı beşeri sermaye ve bunun eğitim düzeyidir. Öğrenebilir bölgelerde beşeri ve sosyal sermayenin çok önemli bir rolü bulunmaktadır.

maktadır. Sonuç olarak öğrenebilirlik kapasitesi bölgelerin uzun vadede yerel ve ulusal arenada rekabet gücüne sahip olmasını sağlayan en önemli unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmanın bundan sonraki aşamasında, öğrenebilirlik kavramını temsil eden noktalar açıklanarak çalışmada kullanılacak olan göstergeler saptanacaktır.

Öğrenebilirlik Kavramı ve Göstergeleri

1990'larda buluşçu sistemler ışığında ön plana çıkmaya başlayan öğrenebilirlik kavramı birçok farklı çevrelerce ele alınmıştır. Bilgiyi üretme ve üretilen bilgiyi güven, işbirliği ağları temelleri üzerinden yayılması, paylaşılması öğrenebilirlik sürecinin gerçekleşmesinde en önemli koşul olarak kabul edilmiştir.

Bilgi, günümüz ekonomisinde rekabet gücünü sağlayabilmek için gerekli olan temel unsurlardan biridir. Ancak başarılı olabilmek için hem dışsal hem de içsel bilgiye sahip olmak gerekmektedir. Dışsal bilgi akışı, bölgenin dışsal bağlantılarını belirlemede, uluslararası ve küresel ağın bir parçası olabilmede önemli bir rol oynarken, elde edilen bilgilerde buluşçuluk kapasitesini artırma olasılığına sahip olabilmektedir. Bilginin üretilmesi, yayılması ve paylaşılmasını sağlayan temel taşı beşeri sermaye ve bunun eğitim düzeyidir. Öğrenebilir bölgelerde beşeri ve sosyal sermayenin çok önemli bir rolü bulunmaktadır.

Dışsal bilgi akışının yanı sıra içsel bilgi akışının da sağlanması gerekmektedir. Bu akışta bölgenin üretim kapasitesine bağlıdır. Bunun temelinde bireysel öğrenme bulunmaktadır. Bireysel öğrenme, eğitim, araştırma ve geliştirme, tecrübe, birimlere arası etkileşim ve iletişim yolları ile gerçekleşmektedir. Yeni bilgileri, teknolojileri elde etmek, öğrenmek ve uyumunu sağlamak için yazında bir kaç farklı öğrenme süreci ele alınmıştır. Bunlardan ilki "yaparak öğrenme (learning by doing)" (Myers ve Davids, 1993) sürecidir. Bu süreçte yeni teknolojiyi uygulayarak ve ona uyarlanarak gerçekleştirmek mümkündür (Malecki, 1991). Yaparak öğrenme sürecinde elde edilen bilgi, teknoloji ve eğitim enformel yollarla (fason ilişkiler), atölye ve fabrikalarda elde etmek mümkündür. Bir diğer öğrenme süreci ise kullanarak öğrenmedir (Rosenberg, 1982 cited in Malecki, 1991). Sürekli olarak bilgi ve teknoloji

gelişiminin sağlanmasının yanı sıra tasarımın nasıl yapıldığı, makine ve ürünün nasıl performans sergilediğini öğrenme olanağı bulunmaktadır. Değiştirerek öğrenme (learning by changing) sürecinde ise elde edilen bilgiyi ve teknolojiyi geliştirme amacı bulunmaktadır. Teknolojinin kara kutusu açıldıktan sonra değiştirerek öğrenme süreci devreye girmektedir (Malecki, 1992). Bu aşamadan sonra elde edilen bilgiyi değiştirerek ve geliştirerek kullanma olanağı sunulmaktadır.

Bireysel öğrenmenin yanı sıra örgütsel öğrenme (OECD, 2001) süreci de yazında sıkça vurgulanmaktadır. Bu öğrenme sürecinde bireylerin oluşturduğu firmalar ve örgütlerin gerçekleştirdiği öğrenme sürecidir. Birimlerin birbiriyle etkileşerek güven ve karşılıklı iş birlikleri (fason ilişkiler, arabulucular, dernekler, odalar, ticaret odaları) temelleri üzerinden verimli ve çeşitliliği olan bir öğrenme ve bilgi üretme süreci gerçekleştirilmektedir. Örgütsel öğrenme sadece bir organizasyonun (kurumun) yapısı içerisinde değil ama farklı kurumlar arasında da yer almalıdır, ancak o zaman öğrenme sürecinin gerçekleştirilebilirliği yazında savunulmaktadır. Dolayısı ile bilgi paylaşımını, gerçekleştirebilmek için birimler birbirleri ile iş birliği yapmalıdır.

Bireysel ve örgütsel öğrenmenin temelinde bilgi alışverişi, paylaşımı ve üretimi bulunmaktadır. Bilgi yazında farklı şekillerde dile getirilmiştir. "Deşifre edilmiş bilgi" (codified knowledge) ve "örtük bilgi" (tacit knowledge) olarak iki ana başlık olarak sınıflandırılmıştır. Deşifre edilmiş bilgiyi formel yollarla (okul, üniversite, ARGE kurslar vs.) veri setleri, kağıda dökülmüş dokümanlar yolu ile elde etmek mümkündür. Örtük bilgi ise yerelde gömülü olan, ancak yaparak, enformel yollarla güvene dayalı karşılıklı işbirlikleri ağından ve fason ilişkilerinden elde edilen bilgidir.

Ancak Polanyi bu iki bilgi türü iki farklı başlık altında sınıflandırılmalarının doğru olmadığı görüşündedir (Howells'tan alıntı). Ona göre deşifre edilmiş bilginin oluşumunda örtük bilginin varlığı gerekmektedir. Sadece örtük bilgiye sahip olunabileceğinin mümkün olduğu görüşü savunan Polanyi, deşifre edilmiş bilginin anlaşılmasının ve uygulanabilmesinin ancak örtük bilgi ile mümkün olduğunu öne sürmektedir. Sonuç olarak, bütün bilginin tamamen örtük bilgi olduğu veya kökü-

nün örtük bilgiye dayandığını söylemek mümkün Polanyi'e göre. Bilgi zaman süreci içerisinde sürekliliğini birimlerin kendi aralarındaki sürekli etkileşim ile sağlamak mümkündür.

Bölgelerin sürekli olarak rekabet gücüne sahip olabilmek için yerel ve uluslararası ağı bir parçası olabilmek ve sürekli olarak buluş yapabilme yeteneğine sahip olması en önemli unsurlar olarak kabul edilmektedir. Yerel birimler bu süreçte, araştırma geliştirme faaliyetleri, ki Capello'ya (1999) göre, araştırma ve geliştirme faaliyetleri, bilginin yeni bir teknolojik buluş sürecinde, biriktiği, firmanın kurallarında gömülü olduğu ve örtük bilgiye transfer olduğu en değişmez birimi olarak kabul edilirken, elde edilen patent sayısı ve dışsal kaynakların yerelde yatırım yapması ile dışsal bilgilerin yereldeki kaynaklarla birleşmesi, oluşan ağı güçlenmesi ve sürdürülmesini sağlayabilen en önemli faktörler olarak bir çok araştırmacı tarafından kabul edilmiştir.

Özellikle 1980'lerden itibaren öğrenbilirlik kavramı bölgelerin yerel ekonomik ve uluslararası arenada rekabet gücünü kazanıp ve bunu sürdürebilme olanağını sunmaktadır. Sonuç olarak, günün buluşçuluk sisteminde en önemli unsur bireylerin, örgütlerin ve bölgelerin öğrenme kabiliyetine sahip oluşlarıdır. Dolayısı ile hızlı öğrenenler, hızlı değişimler karşısında diğerlerine göre daha çok üstün konumda olacaklardır (Lundvall, Johnson, Andersen and Dalum, 2001).

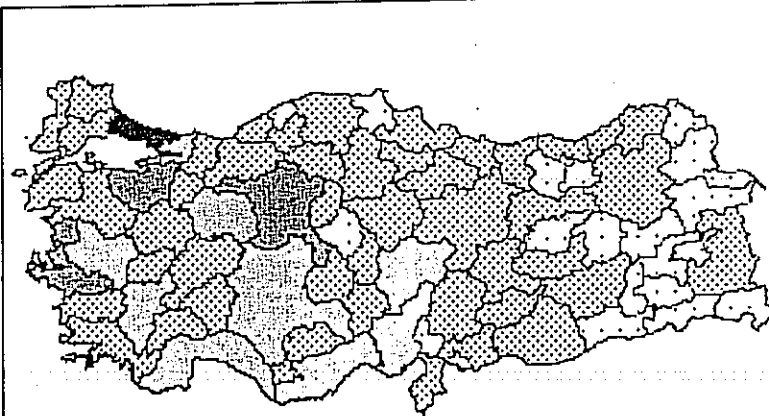
Sonuçlar

Öğrenbilirlik kavramı ve bu kavramı temsil edecek olan göstergeler belirlendikten sonra (Bkz. Ek), Türkiye'nin 81 ili için varlığı ve geçerliliği olabilecek veriler oldukça kısıtlı olmuştur.

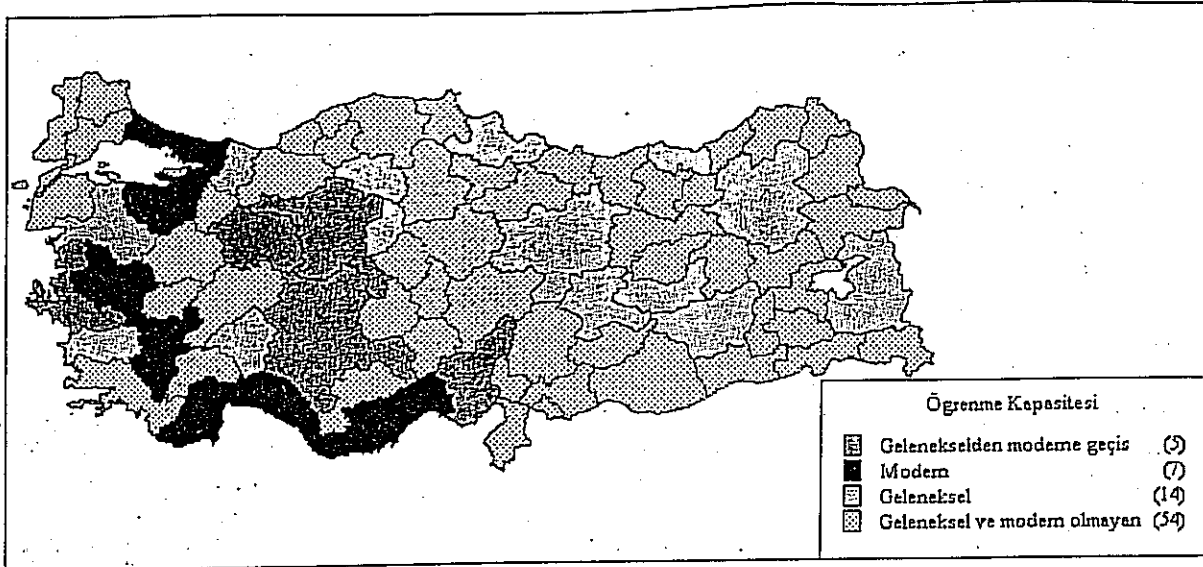
Faktör analizinden elde edilen bulgulara göre bütün değişkenler hemen hemen ilk iki faktörde toplanmıştır. Bu iki faktörün toplam varyansın %92'sini açıklamaktadır. Birinci faktör %83 açıklama yüzdesine sahipken, ikinci faktörle birlikte bu açıklama yüzdesi %92'ye yükselmektedir. Değişken değerlerine bakıldığında ise birinci faktördeki değişken değerleri oldukça yüksek ve artı değerlere sahipken ikinci faktör için düşük ve eksi değerler bulunmaktadır. Bu nedenle sadece birinci faktörün değişkenlerinin değerleri haritalandırılmıştır. Değerler yüksek olduğundan bu haritaya "öğrenbilirlik" başlığı uygun bulunmuştur. Ancak ikinci faktörlerdeki değişkenler düşük ve eksi değerlere sahip olduklarından bu faktör "öğrenmeye direnç" olarak başlıklandırılmıştır. Bir sonraki haritada bu iki faktörün değerleri koordinat eksenine dağılmış haritası çıkarılmıştır. Burada dört ayrı il kategorileri bulunmaktadır. Bilgi ve teknoloji üreten modern merkezler birinci kategoriye oluştururken, gelenekselden moderne geçiş yapma olanağına sahip olan iller ikinci kategoriye oluşturmaktadır. Tamamen geleneksel özelliklere sahip olan iller kategorisi ve en sonucusu da bir çok yönden gelişme gösteremeyen ve ciddi boyutta eksiklikleri olan iller grubu ki bunlar modern veya geleneksel özelliklere sahip değildir. En son haritada ise kümeleme analizi sonucunda ortaya çıkan gruplar yer almaktadır.

Genel olarak tüm bu haritalara bakıldığında, Türkiye'de öğrenbilirlik kapasitesi açısından tamamen ikili bir yapı sergilendiği gözlenmektedir. Türkiye'nin doğusu, batısından çok belirgin bir şekilde ayrılmıştır. Doğuda tamamen homojen bir dağılım söz konusu iken batıda homojen olmayan, odakların ön plana çıktığı bir dağılım gözlenmektedir.

Türkiye'de öğrenilirlik kapasitesi açısından tamamen ikili bir yapı sergilendiği gözlenmektedir. Türkiye'nin doğusu, batısından çok belirgin bir şekilde ayrılmıştır.

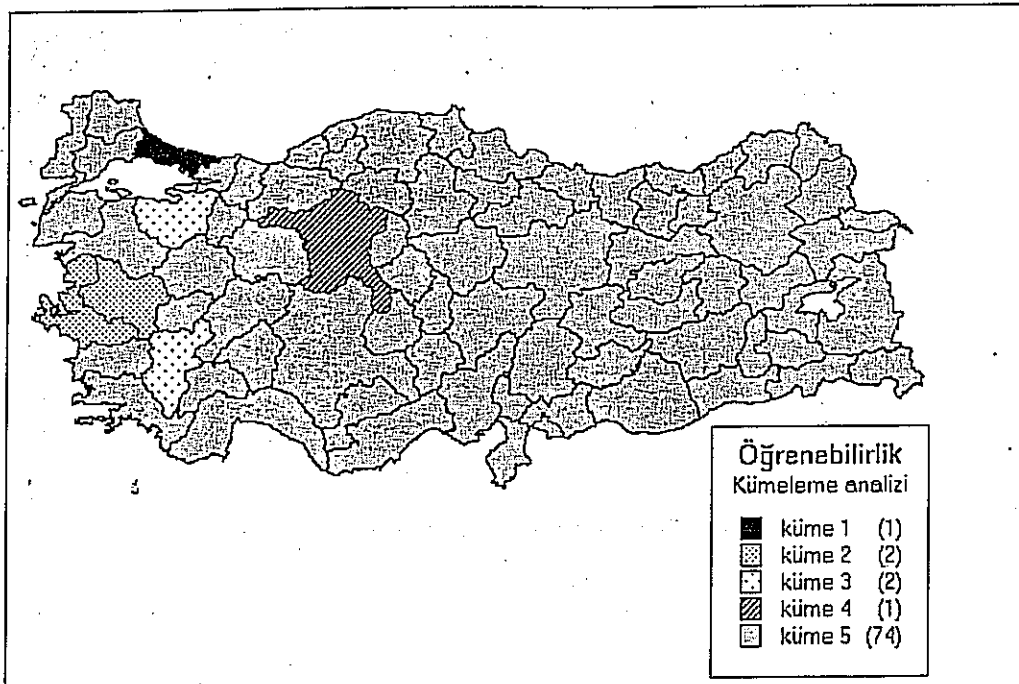
Öğrenilirlik Faktör 1	
■	7.93 to 7.94 (1)
■	0.81 to 7.93 (3)
□	-0.01 to 0.81 (9)
■	-0.28 to -0.01 (47)
□	-0.32 to -0.28 (20)

Öğrenbilirlik haritasına bakıldığında, Türkiye'nin batısında, İstanbul ili tek başına öğrenilirlik açısından odak oluştururken, Ankara, İzmir ve Bursa illeri ikincil odaklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak haritadan elde edilen sonuç aslında öğrenilirlik kapasitesinin alansal bir dağılım göstermediği ama Türkiye'nin batısında sınırlı kalmak üzere noktasal bir dağılım sergilediği gözlenmektedir. Bu odaklardan çepelerine bilgi akışını sıçramalı bir şekilde aktarıldığı gözlenen bir diğer önemli noktadır. Türkiye'nin doğu kısmı incelendiğinde ise, tamamen homojen, batıdan kopuk ve öğrenilirlik açısından

sistemle bütünleşmeyen bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıdaki harita incelendiğinde, İstanbul, Bursa, Manisa, Denizli, Antalya ve Mersin illeri bilgi üreten ve bu bilgileri aktaran modern merkezler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ankara, Konya, Adana ve İzmir modern merkezlerin çepesinde yer alan iller olarak geleneksel yapıdan modern yapıya geçiş yapan il grubuna dahildirler. Modern kategoride bulunan iller üzerinden oluşan yerel ağlar yolu ile bilgi ve teknoloji transferi yapıldığı iller grubu modern kategoriye geçiş yapma olanağına sahiptir. Yukarıda sözü geçen illerin

hepsi Türkiye'nin batı kısmında yer almaktadır. Böylece daha önceden de vurgulanan ayırım bir kez daha gözler önüne serilmektedir. Doğu kısmında ise tamamen yerel özelliklerinden yola çıkarak geleneksel bir yapıya sahip iller grubu ve bunun yanı sıra hemen her şeyden yoksun, modernlik ve geleneksellik özelliği taşımayan iller yer almaktadır.

Kümeleme analizinden elde edilen haritada da yine aynı yapı göze çarpmaktadır. Doğu-Batı ayırımı belirgin bir şekilde ve tamamen zıt karakterlere sahip iki farklı bölge olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin coğrafi özellikleri tamamen göz ardı edildiğinde ve öğrenilebilirlik kapasitesi üzerinden bölgesel farklılığı ortaya konulduğunda, beklenildiği gibi, çok farklı yenilikler ortaya çıkmaması, Türkiye için çözülmesi gereken önemli problemleri ortaya koymaktadır. Doğudaki kopuş ve sistemle bütünleşemeyişin yanı sıra Batının da dünya sisteminin bir parçası olabilme ve bunu sürdürebilmek için gerekli ulusal ve bölgesel ölçekte çözüm ve politika programlarının geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Uluslararası ve yerel ağı parçası olabilmek için Türkiye'nin doğusu ve batısı arasındaki farklılıklara, sahip oldukları yerel potansiyelleri göz önünde bulundurarak, çözüm üretme gerekliliği vurgulanmalıdır.

ÖĞRENEBİLİRLİK GÖSTERGELERİ

Yerel Bilgi Sahipliliği ve Birlik Düzeyi

1.1. Beşeri ve Sosyal Altyapı

- 1.1.1 Üniversitelerden mezun olanların sayısı (1997, DİE)
- 1.1.2 Yüksek lisans ve doktora programlarından mezun olanların sayısı (1997, DİE)
- 1.1.3 Yüksek lisans ve doktora programlarına yeni kayıt yapanların sayısı
- 1.1.4 Üniversite sınavını kazanan öğrencilerin sayısı
- 1.1.5 Mesleki eğitim veren kurumlardaki mezun öğrencilerin sayısı
- 1.1.6 El-iş eğitimi veren kurumlardan mezun olan öğrencilerin sayısı
- 1.1.7 Günlük gazete okuyanların sayısı
- 1.1.8 Yabancı dil eğitimi veren kurumlardan mezun olan öğrencilerin sayısı
- 1.1.9 Kütüphaneye üye olanların sayısı
- 1.1.10 Kütüphanelerden yararlananların sayısı
- 1.1.11 Tiyatro (resmi ve özel) seyirci sayısı
- 1.1.12 Sinema seyirci sayısı
- 1.1.13 Kongre, fuar, sergi (merkezleri) sayısı
- 1.1.14 İnternet kullanım ve sahiplilik sayısı

2.1. Yerel ve Dışsal Bilgi Kullanımı ve Yenilik Yapabilme Düzeyi

- 2.1.1 İllerde alınan toplam faydalı model ve patent sayısı

- 2.1.2 Her ilde bulunan AR-GE sayısı
- 2.1.3 Eğitim veren AR-GE birimleri sayısı
- 2.1.4 TÜBİTAK destek programlarından yararlanan kuruluşların sayısı
- 2.1.5 Tekstil sanayiinde yapılan ar-ge harcamaları, 1997, D.İ.E
- 2.1.6 Metal eşya sanayiinde yapılan ar-ge harcamaları, 1997, D.İ.E
- 2.1.7 Çok uluslu firmaların yan kuruluşlarının (temsilcilerinin) sayısı
- 2.1.8 Marka tescil ettiren şirketlerin sayısı
- 2.1.9 Yurt dışında patent başvurusunda bulunan şirketlerin sayısı
- 2.1.10 Yabancı firmalarla birleşme yapan yerel firmaların sayısı
- 2.1.11 Yabancı sermayeli şirketlerin sayısı, 1998, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı

2.2. Girişimcilik Düzeyi

- 2.2.1 1996-1998 arasında açılan şirketlerin sayısı, 1998, D.İ.E
- 2.2.2 1996-1998 arasında kapanan şirketlerin sayısı, 1998, D.İ.E
- 2.2.3 1996-1998 arasında açılan anonim şirketlerin sayısı, 1998, D.İ.E
- 2.2.4 1996-1998 arasında kapanan anonim şirketlerin sayısı, 1998, D.İ.E
- 2.2.5 1996-1998 arasında açılan anonim olmayan şirketlerin sayısı, 1998, D.İ.E
- 2.2.6 1996-1998 arasında kapanan anonim olmayan şirketlerin sayısı, 1998, D.İ.E
- 2.2.7 1996-1998 arasında şirket sayısındaki artış, 1998, D.İ.E

3. Birimler Arası İlişkiler Göstergeleri

- 3.1. 10-249 kişi çalıştıran imalat sanayi işyeri sayısı, 1997, D.İ.E
- 3.2. Tekstil sanayiinde fason çalışan ve kendi üretimini yapan işletmelerin sayısı, 1997, D.İ.E
- 3.3. Tekstil sanayiinde fasoncu çalıştıran ve kendi adına imalat yapan işletmelerin sayısı, 1997, D.İ.E
- 3.4. Tekstil sanayiinde fason çalışan, fasoncu çalıştıran ve kendi imalat yapan işletmelerin sayısı, 1997, D.İ.E
- 3.5. Metal eşya sanayiinde fason çalışan ve kendi üretimini yapan işletmelerin sayısı, 1997, D.İ.E
- 3.6. Metal eşya sanayiinde fasoncu çalıştıran ve kendi adına imalat yapan işletmelerin sayısı, 1997, D.İ.E
- 3.7. Metal eşya sanayiinde fason çalışan, fasoncu çalıştıran ve kendi imalat yapan işletmelerin sayısı, 1997, D.İ.E
- 3.8. Anonim şirketlerin sayısı, 1998, D.İ.E
- 3.9. Bankalardan alınan kredilerin geri ödenme oranı
- 3.10. Ekonomiye dayalı davaların sayısı, 1998, D.İ.E
- 3.11. Toplumsal suç işleyenlerin sayısı
- 3.12. Cinsel aşından işleyenlerin sayısı

4. Birimler Arasını Düzenleyen Kurumlar

- 4.1. Toplam demek sayısı
- 4.2. Aktif demek sayısı
- 4.3. Doğal hayatı koruma demeklerin sayısı
- 4.4. Vakıf sayısı (düşük korelasyon)
- 4.5. Aktif vakıf sayısı (düşük korelasyon)
- 4.6. Köy kalkınma kooperatif sayısı (üye) (düşük korelasyon)
- 4.7. Kredi kooperatif sayısı (düşük korelasyon)

* Data bulunamamıştır.

PLANLAMA
2002/1

TÜRKİYE'DE YAŞAM KALİTESİ

Başak Avcioğlu

(Peyzaj Mimarı, Lisans Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, ODTÜ Bölge Planlama Yüksek Lisans Öğrencisi)

Yaşam Kalitesi, gelir seviyeleri, kültürleri, ahlakları veya iradeleri göz önünde bulundurulmaksızın insanların fiziksel ve sosyal çevrelerinde sağlık ve refah içinde, öncelikle yaşamları için gerekli olan temel ihtiyaçlarının karşılanması ve daha sonra ise ruhsal ve sosyal gelişimlerinin sağlanması ile ilgilidir. Ülkeler, gelişmişlik düzeyleri hangi seviyede olursa olsun yurttaşlarına eşit ve kaliteli yaşama ortamı sağlamak durumundadır. Oysa ülkelerin sahip oldukları düşük gelişmişlik düzeyleri veya ekonomik istikrarsızlıkları, insanların yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli olan temel ihtiyaçlarını dahi karşılamalarına imkan vermemektedir. Yaşam kalitesine ulaşılmasında hedef sağlık, gelir, güvenlik gibi sosyal çevre dışında iklim, kirlilik ve rekreasyon gibi farklı boyutları kapsayan fiziksel çevreyi de içine alan geniş bir yaklaşımı içermelidir.

Yaşam kalitesinin nitelik ve niceliği bakımından iyileştirilmesi ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ve ekonomik büyümeleriyle doğru orantılı olarak artmaktadır. Ekonomik olarak gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde yaşam kalitesi sağlık ve beslenme gibi insan yaşamının idamesi için gerekli olan temel ihtiyaçların karşılanması iken, gelişmiş olan ülkelerde sosyal ve fiziksel çevrede bireylere sunulan hizmetlerin niteliğinin ve/veya niceliğinin artırılması olarak görülmektedir. Bu tür bir büyümenin yaşam kalitesinin niteliğini artırdığı halde çoğu zaman niceliğini de artırdığı söylenemez. Yaşam kalitesinin niceliği kişilerin ruhsal gelişimleri, inançları, kültürleri, dolayısıyla doğrudan kişilik yapılarıyla ilgilidir. Bir ülke her ne kadar gelişmiş olsa bile kişisel özellikler yaşam kalitesine olan bakış açılarında farklılıklara katkıda bulunmaktadır.

Yaşam kalitesinin artırılması, kişilere hayatları boyunca yaşadıkları çevreden tatmin olmalarına fırsat verirken, aynı zamanda bölgesel emek gücünü de destekleyici ve dolayısıyla üretimin sürdürülebilirliğini sağlayıcı bir etki yaratır. Üretim bölgelerinde çalışma ortamı kalitesinin artırılması ve kişilere sağlıklı çalışma ve yaşama

mekanlarının sağlanması, bölgelere olan talebin artmasına sebep olmaktadır.

Fiziksel ve sosyal çevrelerde kişilere sağlıklı bir yaşama ve çalışma ortamının sağlanması, en önemlisi ruhsal ve fiziksel gelişimlerinin desteklenmesi için kent ölçeğinden bölgesel ölçeğe kadar mekansal planlamada yaşam kalitesini artırıcı ölçütlere yer verilmesi gereklidir. Bu tür bir planlama çalışmasında öncelikli olarak insan gelişimini ve faaliyetlerini günlük yaşamlarında etkileyen ortamların belirlenerek olumlu ve olumsuz yönleriyle irdelenmesi gereklidir.

Türkiye'nin Yaşam Kalitesi

Türkiye'de iller itibarıyla fiziksel ve sosyal çevrelerin yaşam kalitesi açısından değerlendirilmesi ve ortaya çıkan sonuçlara dayanılarak kullanılmakta olan bölge yaklaşımları dışında yeni bir bölgeleme yapabilmek amacıyla yaşam kalitesinin belirleyicisi olarak düşünülen çeşitli göstergeler üzerinden bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda yaşam kalitesinin değerlendirilmesi ve bölgelemenin yapılabilmesi amacıyla öncelikli olarak insanın günlük yaşamını etkileyen sosyal ve fiziksel çevresindeki çeşitli yaşama ortamları belirlenmiştir. Bu ortamlar:

- Ev ortamı
- İş ortamı
- Sosyo-kültürel ortamlar
- Yerleşim alanları ve çevresinin fiziki ortamı

Yaşam kalitesinin değerlendirilmesinde esas teşkil edecek göstergeler bireylerin dört farklı yaşam ortamlarındaki fiziksel, ruhsal ve sosyal ihtiyaçları göz önünde bulundurularak belirlenmiştir. Çalışmanın temelini oluşturan bu göstergelerin sayısal verilerine DPT, DİE, TEDAŞ, Türk Telekom, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, SSK, BAĞ-KUR, Emekli Sandığı ve Orman Bakanlığı gibi çeşitli kurumlardan ulaşılmaya çalışılmıştır. Göstergelerin analizi sırasında bir kısım gösterge değerlerinin bütün illerde bulunmayışından ötürü bu göstergeler analiz sırasında sadece bulunan illerde dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte bir kısım göstergeye ulaşılamadığından değerlendirme dışında bırakılmıştır.

Yaşam kalitesi göstergelerine dayanılarak benzer özellik gösteren illeri gruplayıp bir bölgeleme çalışmasına ulaşabilmek amacıyla 45 gösterge değeri öncelikle ortalama ve standart sapmaları

Yaşam kalitesinin nitelik ve niceliği bakımından iyileştirilmesi ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ve ekonomik büyümeleriyle doğru orantılı olarak artmaktadır.

hesaplanarak iller itibariyle standartlaştırılmıştır. Standartlaştırılan sayısal değerlere faktör analizi uygulanarak ortaya çıkan faktörlerden iller itibariyle bir grupta yapılmıştır. Göstergelerin bir kısmının bulunamaması ve bir kısmın da yenilenemediğinden analize dahil edilmemiştir. Faktör analizi sonuçlarına göre göstergeler itibariyle 11 faktör oluşturulmuştur. Bu faktörlerden toplam % 48,8 ağırlığa ulaşan ilk üç faktör, göstergelerinin \pm değerlerinden yüksek olanlarına göre isimlendirilmiştir.

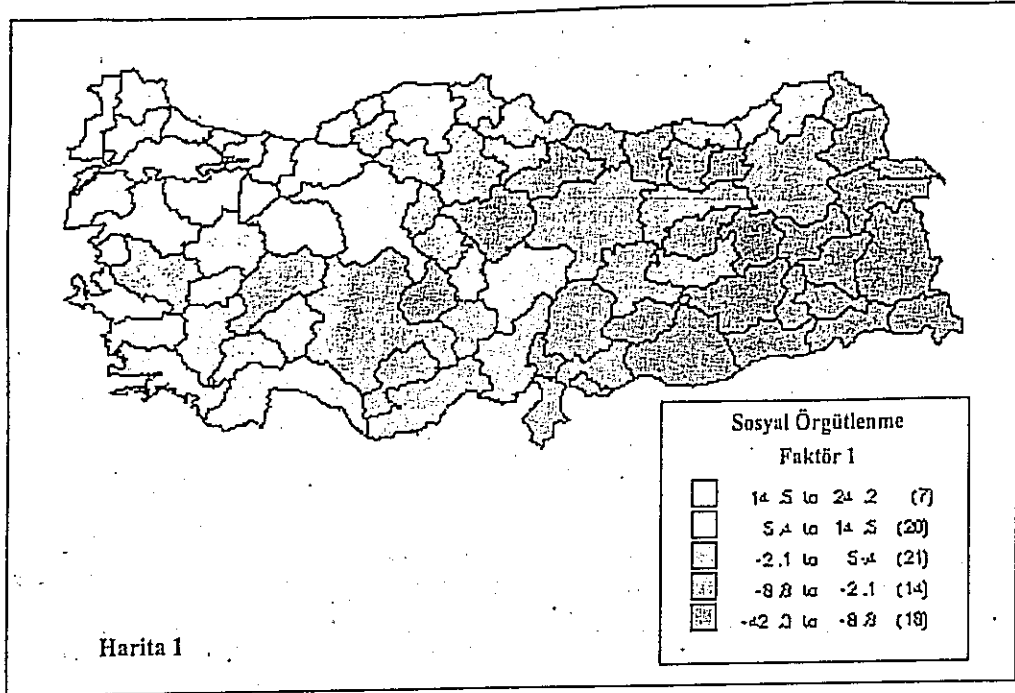
İsmlendirme amacıyla ilk olarak Faktör 1 incelendiğinde +5'ten büyük ve -5'ten küçük değerlere

sahip göstergeler alınmıştır. Faktör 1 göstergelerinde pozitif değerleri taşıyanların toplum içinde oluşan örgütlülük ile ilgili olmasından ötürü faktör 1'e "sosyal örgütlenme" adı verilmiştir. Faktör 2 ve 3'ün isimlendirilmesinde ise +2'den büyük ve -2'den küçük değerlere sahip göstergeler alınmıştır. Faktör 2'de pozitif göstergelerin illerimizdeki devlet tarafından sunulan hizmetler ve altyapı ile ilgili olmasından ötürü, Faktör 2'ye "sosyal altyapı" adı verilmiştir. Faktör 3'ün pozitif göstergelerinin ise kentsel yerleşim yerlerinde baskın olmasından ötürü faktör 3'e de "kentleşme" adı verilmiştir (Tablo 1).

Tablo1. Faktör analizi sonuçlarına göre ilk üç faktörün göstergeleri

	Faktör1		Faktör2	Faktör3
> +5	<ul style="list-style-type: none"> - Kişi başına düşen su tüketim miktarı m³ - 10000 kişide özel araç sahipliği sayısı - Onbin kişiye düşen hastane sayısı - Kişi başına düşen gelir miktarı - SSK sigortalılarının nüfusa oranı - SSK'dan emekli aylığı alanların nüfusa oranı - BAĞ-KUR sigortalılarının nüfusa oranı - BAĞ-KUR'dan emekli aylığı alanların nüfusa oranı - Ortaokul okullaşma oranı - Lise okullaşma oranı 	> +2	<ul style="list-style-type: none"> - Sağlık personeli başına düşen nüfus - Resmî ilköğretim okullarında derslik başına öğrenci sayısı - Resmî ilköğretim okullarında öğretmen başına öğrenci sayısı - Resmî ortaöğretim okullarında derslik başına öğrenci sayısı - Resmî ortaöğretim okullarında öğretmen başına öğrenci sayısı - Resmî meslek ve teknik okullarda derslik başına öğrenci sayısı - Resmî meslek ve teknik okullarda öğretmen başına öğrenci sayısı - On bin kişiye düşen üyatro sayısı - Tüme sayılarının Türkiye'deki toplam tüme sayılarına oranı - On bin kişiye düşen sinema sayısı - Yurt dışına gidenlerin nüfusa oranı 	<ul style="list-style-type: none"> - Elektrik aboneli meskenlerin hanehalkı sayısına oranı - On bin kişi belediye nüfusunda Büyükşehir belediyeleri toplu taşıma otobüs sayısı - Ölçüm istasyonuna göre SO₂ miktarı - Ölçüm istasyonuna göre kirletici partikül madde miktarı - Yeşil kart başvurularının nüfusa oranı - Yeşil kart alanların nüfusa oranı - İlkokul okullaşma oranı - Ortaokul okullaşma oranı - Lise okullaşma oranı
< -5	<ul style="list-style-type: none"> - Elektrik kayıp-kaçak oranı - Hekim başına düşen nüfus - Dış hekim başına düşen nüfus - Sağlık personeli başına düşen nüfus - Yeşil kart başvurularının nüfusa oranı - Yeşil kart alanların nüfusa oranı - Resmî ortaöğretim okullarında öğretmen başına öğrenci sayısı 	< -2	<ul style="list-style-type: none"> - Yeşil kart başvurularının nüfusa oranı - Yeşil kart alanların nüfusa oranı - On bin kişiye düşen hastane sayısı - İktisaden faal nüfusun toplam nüfus içindeki payı - BAĞ-KUR sigortalılarının nüfusa oranı - BAĞ-KUR'dan emekli aylığı alanların nüfusa oranı - On bin kişiye düşen kütüphane sayısı - On bin kişi başına düşen kaçırma suçu 	<ul style="list-style-type: none"> - İktisaden faal nüfusun toplam nüfus içindeki payı - SSK'dan emekli aylığı alanların nüfusa oranı - Kişi başına düşen orman dinlenme yeri yüzölçümü - On bin kişi başına düşen adam öldürme suçu - On bin kişi başına düşen kaçırma suçu - On bin kişi başına düşen ırza geçme ve sarkıntılık suçu

PLANLAMA
2002/1

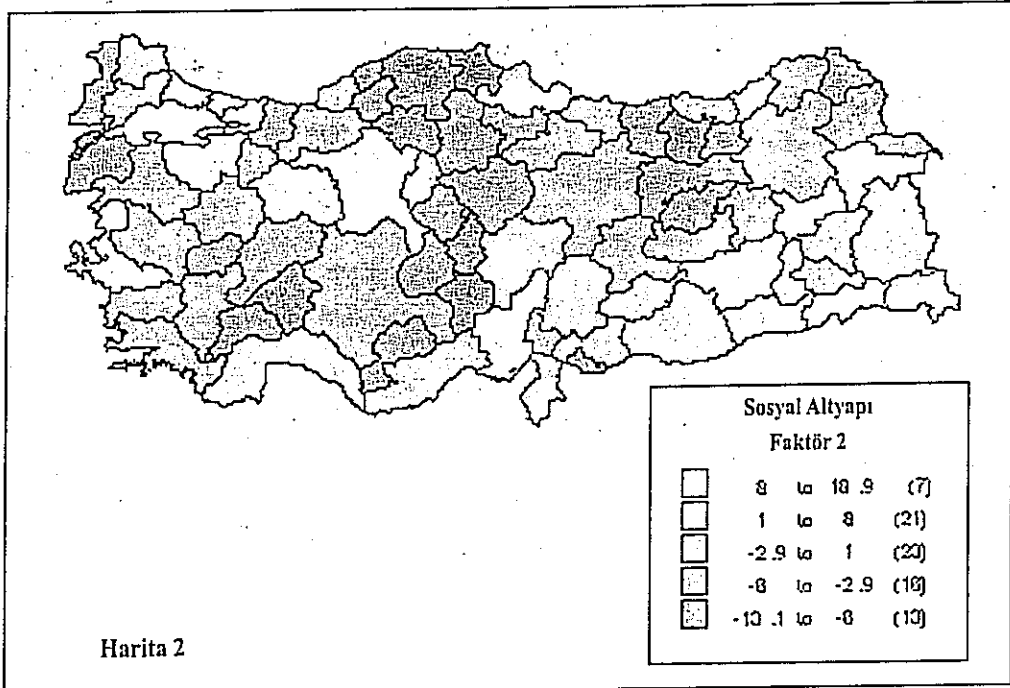

Sosyal örgütlenme, sosyal altyapı ve kentleşme olarak adlandırılan üç faktörün sayısal değerleri illere göre haritalanmış ve illerin yaşam kalitesi bakımından gelişmişlik düzeyleri elde edilmiştir.

İller itibariyle sosyal örgütlenme haritasında örgütlenmenin batıda yüksek doğuda ise daha az olduğu görülmektedir (Harita 1). Doğuda örgüt-

lenmenin yükseldiği illerde gayri safi milli hasıla doğudaki birçok ile göre daha fazladır. Bununla beraber serbest sektörde çalışanların kamu çalışanlarına oranla daha az olması da devlet eliyle gerçekleştirilen örgütlenmeyi açıklamaktadır.

Faktör 2 haritasında illerin sosyal altyapısına bakıldığında umulanın aksine sosyal örgütlenmeden farklı olarak doğu illeri altyapı bakımın-

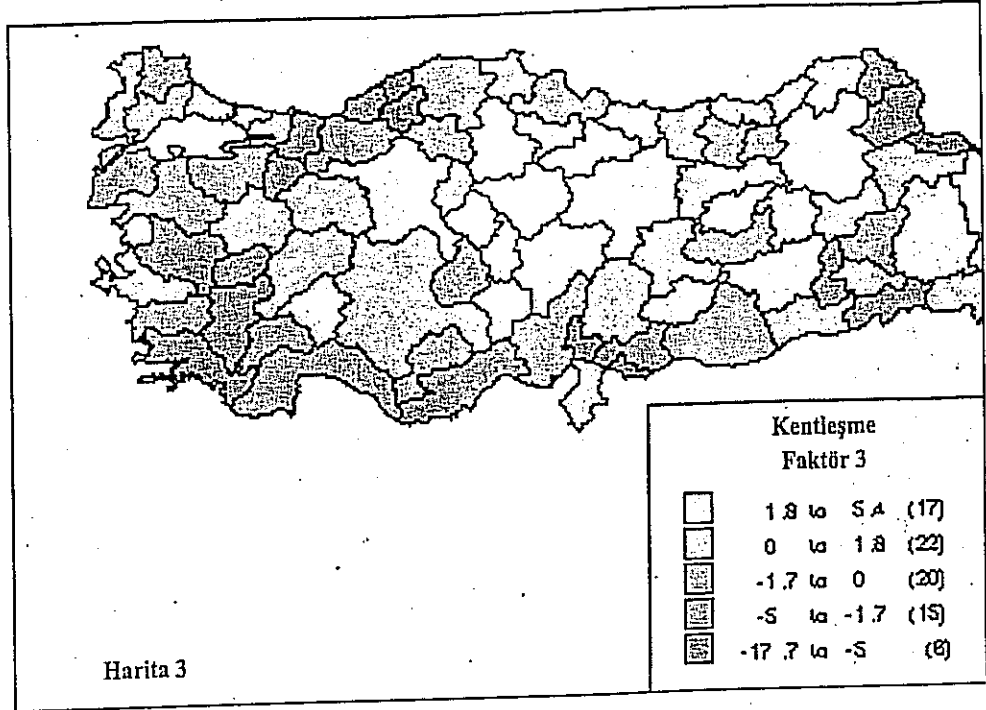
dan daha iyi konumda olduğu gözlenmektedir. (Harita 2). İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Adana gibi büyük illerimizin yanında Kocaeli ve Şırnak'ta da yüksek bir sosyal altyapı görülmektedir. Kocaeli'nin sosyal altyapısının yüksek olmasında, İstanbul metropolüne yakın olmasının etkisi olduğu söylenebilir. Şırnak'ta ise, nüfusun az olması nedeniyle kişi başına düşen hizmetler yüksek çıkmaktadır. Diğer bölgelerde ise, Akdeniz'de turizmin etkisi, Güneydoğu Anadolu'da sınır ticareti ve Güneydoğu Anadolu Projesi olumlu bir etken olarak saptanmaktadır. Sosyal altyapının düşük olduğu iller ise genel olarak Türkiye genelinde dağınık bir yapı göstermektedir.

Kentleşme olarak belirlenen üçüncü faktöre bakıldığında İstanbul, Ankara ve İzmir gibi yoğun şehirleşmenin olduğu illerin dışında Orta ve Doğu Anadolu'da yüksek bir kentleşme görülmektedir (Harita 3). Doğu Anadolu'da yaşanan terör kırsal nüfusun kente yönelmesinde önemli bir sebep oluşturmuştur. Akdeniz, Ege ve Batı Karadeniz'de kentleşmenin düşük olmasının sebebi, bu bölgelerde tarım ve ormancılığın halen önemli bir ekonomik faaliyet olmasıdır.

Sosyal örgütlenme, sosyal altyapı ve kentleşme olarak isimlendirilen ilk üç faktörün illere göre ± değerleri bir arada incelendiğinde 8 grup oluşturulmuştur (Tablo 2).

Tablo 2. Üç faktörün bir arada değerlendirilmesi sonucu oluşturulan gruplar

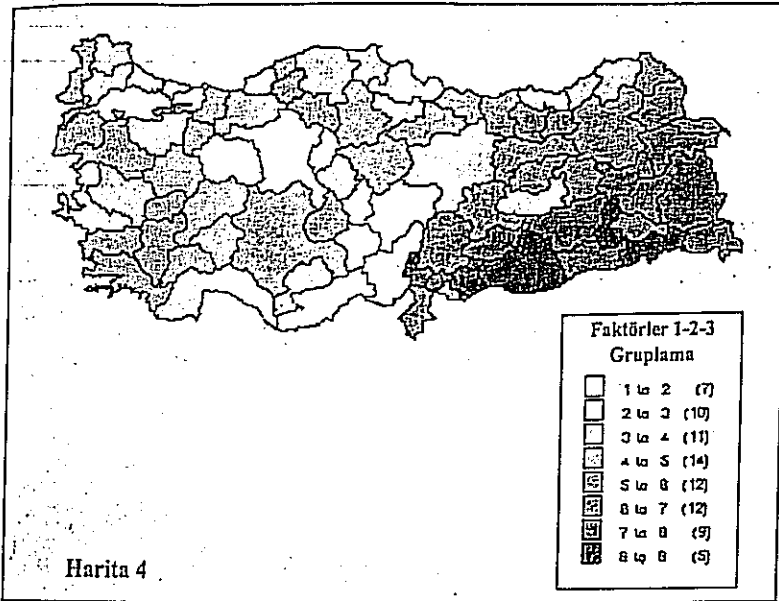
Grup	Faktör1	Faktör2	Faktör3
1	+	+	+
2	+	+	-
3	+	-	+
4	+	-	-
5	-	+	+
6	-	+	-
7	-	-	+
8	-	-	-

Ortaya çıkan 8 gruba göre iller haritalandığında Türkiye'nin doğusu ve batısı arasındaki uçurum açıkça ortaya çıkmaktadır (Harita 4). Başta gayri safi milli hasıla olmak üzere, doğuda pek çok sosyal ve fiziksel çevrelerdeki yatırımların düşük olması bu illerdeki yaşam kalitesini azaltmaktadır.

Sosyal örgütlenmenin negatif olduğu illerin çoğunluğu doğuda bulunmaktadır. Güneydeki illerde sosyal altyapı fazlayken, kuzeye doğru gidildiğinde bu azalmaktadır. Sosyal altyapının arttığı iller özellikle son yıllarda devlet yatırımlarının arttığı illerdir. GAP ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni kalkındırmak amacıyla yapılan yatırımlar sayesinde illerin altyapısında olumlu gelişmeler meydana gelmiştir.

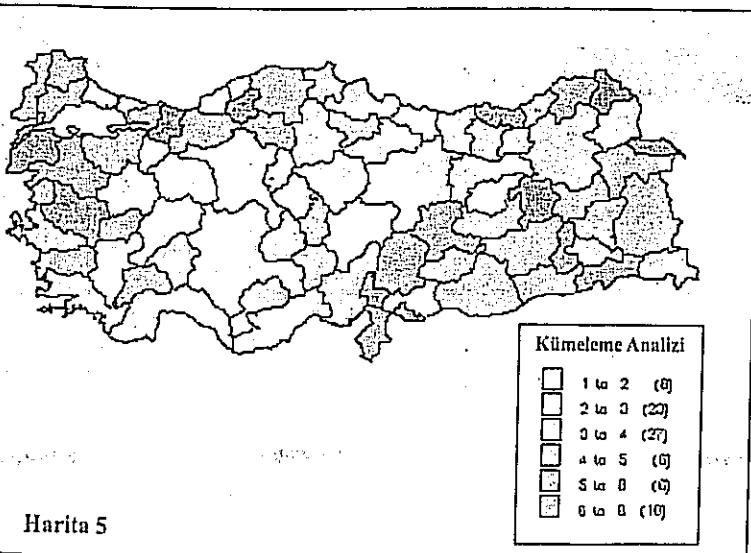
Kentleşme faktörü açısından bakıldığında özellikle Şırnak, Urfa, Gaziantep, Osmaniye, Kilis ve Batman'da negatif bir kentleşme görülmektedir. Bu illerimizde GSMH oldukça düşüktür. GAP'ın hayata geçirilmesiyle, özellikle Urfa ve Gaziantep'te kırsal hayatın canlanmış olmasının kentin cazibesini azaltıcı bir etki yarattığı açıktır. Kentleşmenin negatif olarak görüldüğü diğer illerimizden özellikle Kars, Ardahan ve Iğdır'da coğrafik şartlar, ticaret ve dolayısıyla sunulan hizmetler üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır.

Harita 4

45 göstergeye göre yapılan faktör analizi sonuçlarının illere göre haritalanmasında her göstergenin bütün illerde bulunmayışından ötürü daha sağlıklı bir grupta yapabilmek amacıyla bir kısım gösterge çıkarılarak yeni bir faktör analizi ve haritalaması yapılmıştır. İkinci olarak yapılan faktör analizinde aşağıdaki göstergeler çıkarılmıştır.

- On bin kişi belediye nüfusunda büyükşehir belediyeleri toplu taşıma otobüs sayısı
- Ölçüm istasyonuna göre SO₂ miktarı
- Ölçüm istasyonuna göre kirletici partikül madde miktarı
- On bin kişiye düşen kütüphane sayısı
- On bin kişiye düşen tiyatro sayısı
- Turne sayılarının Türkiye'deki toplam turne sayılarına oranı
- On bin kişiye düşen sinema sayısı

Harita 5

- Kişi başına düşen açık-yeşil alan yüzölçümü
- Kişi başına düşen orman dinlenme yeri yüzölçümü
- Telefon aboneliği meskenlerin hanehalkı sayısına oranı

Bazı göstergelerin çıkarılmasıyla yapılan yeni faktör analizine göre ortaya çıkan ilk üç faktörün haritalandırılmasında illerin bir kısmı ilk faktör analizine göre daha iyi bir konuma geçerken bir kısmı da bir alt gruba girmiştir. Analizden çıkarılan göstergelerin bazı illerde yaşam kalitesini yükseltmesi, bu göstergelerin çıkarılan ilde düşük bir değere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle Konya ve Afyon'da bu değişim çok belirgindir. Bu iki ilde ortaya çıkan değişim, bize kullanılan göstergelerin bu illerde yaşam kalitesi bakımından oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Bu sonucun tam tersinin görüldüğü illerde ise çıkarılan göstergeler yaşam kalitesi bakımından yüksek bir değere sahiptir.

Kümeleme Analizi

Standartlaştırılan göstergelerin kümeleme analizi ile gruplandırılmasında yaşam kalitesi bakımından benzerlik gösteren 6 grup ortaya çıkarılmıştır. Bu analize göre Türkiye'deki illerin çoğu 2. grupta yer almaktadır. Bu iller özellikle Doğu Karadeniz, İç Anadolu'nun doğusu ve güneyi ile Akdeniz kıyısındaki illeri kapsamaktadır. 2. gruptaki illerden sonra sırasıyla 3. ve 1. gruptaki iller yoğunluk göstermektedir (Harita 5).

Tartışma ve Sonuç

Yaşam kalitesi göstergeleri üzerinden yapılan analizler sonucunda Türkiye genelinde belirlenen bölgelerin, yaşam kalitesinde nitelik ve nicelik bakımından eşit olmadığı görülmüştür. Endüstrileşmenin hızlı bir şekilde devam ettiği ülkemizde 21. yy'a gelindiğinde bireylere sunulan ekonomik, sosyo-kültürel ve yapısal hizmetler, Batı standartlarından halen çok düşük bir seviyededir. Türkiye'nin bu standartlara erişebilmesi için kısa ve uzun dönem politikalara ihtiyacı vardır.

Doğu'dan Batı'ya farklı mozaiklerin bir arada bulunduğu ülkemizde yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve yersel politikaların belirlenmesinde Türkiye genelinde görülen sorunlar ve hedefleri bölgesel ölçekte belirlenmelidir. Doğu'nun içine dönük, kapalı kültürel yapısı ve gerek sınırların kapalı oluşu gerekse Batı'ya ulaşımın zorluğu

bu bölgenin kendi dinamiklerinin ortaya çıkarılmasını gerektirmektedir. Batı'da ise sınırların ulaşımına açık olması bu bölgenin gelişmesini sağlarken Doğu'dan aldığı göç ve bunun doğurduğu hızlı ve çarpık kentleşme, özellikle büyük illerimizde yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyen bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ekonominin iyileştirilemediği bir bölgede yaşam için önemli yapısal kalitenin artırılması öncelikli konular arasında yer almamaktadır. Bu sebepten ötürü yaşam kalitesi açısından bölgeler arası eşitliğin sağlanabilmesi için öncelikle ülkenin gelir seviyesinin yükseltilmesi zorunludur.

YAŞAM KALİTESİ GÖSTERGELERİ

1. Konut Göstergeleri

- 1.1. Kişi başına düşen konut alanı m² (Devlet İstatistikleri Enstitüsü DIE, 1991-95)
- 1.2. Konullarda kullanılan yakıt enerjisi dağılım oranı (bulunamadı)
- 1.3. Özel konut sigortası yaptıran kişilerin nüfusa oranı (bulunamadı)

2. Altyapı Göstergeleri

- 2.1. Kişi başına düşen su tüketim miktarı m³ (DIE, 1994)
- 2.2. Yeterli içme suyu olan köy oranı % (Devlet Planlama Teşkilatı DPT, 1997)
- 1.3. Yeterli içme suyu olan köy bağılısı oranı % (DPT, 1997)
- 2.4. Kişi başına düşen elektrik enerjisi tüketimi (DPT, 1997)
- 2.5. Elektrik aboneleri meskenlerin hanehalkı sayısına oranı (TEDAŞ, 1997)
- 2.6. Elektrik kayıp-kaçak oranı % (TEDAŞ, 1997)
- 2.7. Elektrikleştirilen köy oranı % (DIE, 1997)
- 2.8. 10000 kişide özel araç sahipliği sayısı (DIE, 1997)
- 2.9. Onbin kişi belediye nüfusunda büyükşehir belediyeleri toplu taşıma otobüs sayısı (DIE, 1998)
- 2.10. Telefon aboneleri meskenlerin hanehalkı sayısına oranı (Türk Telekom, 1999)

3. Sağlık Göstergeleri

- 3.1. Hekim başına düşen nüfus (DIE 1996)
- 3.2. Dişhekim başına düşen nüfus (DIE, 1996)
- 3.3. Sağlık personeli başına düşen nüfus (DIE, 1996)
- 3.4. Onbin kişiye düşen hastane sayısı (DIE, 1996)
- 3.5. Onbin kişiye düşen hastane yatak (DIE, 1996)
- 3.6. Ölçüm istasyonuna göre SO₂ miktarı (DIE, 1992-93 kış sezonu verileri)
- 3.7. Ölçüm istasyonuna göre kirletici partikül madde (DIE, 1992-93 kış sezonu verileri)
- 3.8. Yeşil kart başvurularının nüfusa (Sağlık Bakanlığı 2000)
- 3.9. Yeşil kart alanların nüfusa oranı (Sağlık Bakanlığı 2000)
- 3.10. Özel sağlık sigortası yaptıranların nüfusa (bulunamadı)

4. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Göstergeleri

- 4.1. Kişi başına düşen gelir miktarı, dolar (DIE, 1996)
- 4.2. İş ve İşçi Bulma Kurumu'na yapılan başvuru sayısının nüfusa (DIE, 1997)
- 4.3. İktisaden faal nüfusun toplam nüfus içindeki (DIE, 1990)
- 4.4. SSK sigortalılarının nüfusa oranı (SSK, 1997)
- 4.5. SSK'dan emekli aylığı alanların nüfusa (SSK, 1997)
- 4.6. BAĞ-KUR sigortalılarının nüfusa (BAĞ-KUR, 1997)

4.7. BAĞ-KUR'dan emekli aylığı alanların nüfusa (BAĞ-KUR, 1997)

4.8. Emekli Sandığı'ndan emekli aylığı alanların nüfusa oranı (Emekli Sandığı, 1997)

5. Eğitim Göstergeleri

- 5.1. Resmî ilköğretim okullarında derslik başına öğrenci sayısı (Millî Eğitim Bakanlığı, 1999-2000 öğretim yılı verileri)
- 5.2. Resmî ilköğretim okullarında öğretmen başına öğrenci sayısı (Millî Eğitim Bakanlığı, 1999-2000 öğretim yılı verileri)
- 5.3. Resmî ortaöğretim okullarında derslik başına öğrenci sayısı (Millî Eğitim Bakanlığı, 1999-2000 öğretim yılı verileri)
- 5.4. Resmî ortaöğretim okullarında öğretmen başına öğrenci sayısı (Millî Eğitim Bakanlığı, 1999-2000 öğretim yılı verileri)
- 5.5. Resmî meslek ve teknik okullarda derslik başına öğrenci sayısı (Millî Eğitim Bakanlığı, 1999-2000 öğretim yılı verileri)
- 5.6. Resmî meslek ve teknik okullarda öğretmen başına öğrenci sayısı (Millî Eğitim Bakanlığı, 1999-2000 öğretim yılı verileri)
- 5.7. İlkokul okullaşma oranı (DIE, 1997-98)
- 5.8. Ortaokul okullaşma oranı (DIE, 1997-98)
- 5.9. Lise okullaşma oranı (DIE, 1997-98)

6. Kültür ve Rekreasyon Göstergeleri

- 6.1. Onbin kişiye düşen kütüphane (DIE, 1998)
- 6.2. Onbin kişiye düşen tiyatro sayısı (DIE, 1998)
- 6.3. Tume sayılarının Türkiye'deki toplam turne sayılarına oranı % (DIE, 1998)
- 6.4. Onbin kişiye düşen sinema sayısı (DIE, 1998)
- 6.5. Kişi başına düşen açık-yeşil alan yüzölçümü m² (DPT, 1993)
- 6.6. Kişi başına düşen orman dinlenme yeri yüzölçümü m² (Orman Bakanlığı, 2000)
- 6.7. Yurt dışına gidenlerin nüfusa oranı % (DIE, 1995)

7. Güvenlik Göstergeleri

- 7.1. Onbin kişi başına düşen adam öldürme suçu (DIE, 1997-98)
- 7.2. Onbin kişi başına düşen kaçıma suçu (DIE, 1997-98)
- 7.3. Onbin kişi başına düşen ırza geçme ve sarkıntılık suçu (DIE, 1997-98)

Kaynaklar

Amin, A. ve Thrift, N. (1995), "Globalization, Institutional Thickness And The Local Economy" in Healey, P., Cameron, S., Davoudi, S., Graham, S., ve Madam-Pour, A. (editörler), *Managing Cities: the New Urban Context*, 91-109.

Asheın B.T., (1996), "Industrial Districts as "Learning Regions": a Condition for Prosperity", *European Planning Studies*, vol.4, pp. 379-397.

Birleşmiş Milletler, <http://www.un.org>

Camagni, R. (editör) (1991), *Innovation Networks: Spatial Perspectives*, Belhaven Press, London

Capello, R. (1999), "Spatial Transfer of Knowledge In High Technology Milieux: Learning Versus Collective Learning Processes", *Regional Studies*, 33 (4), 353-365.

Cohendet, P., Kern, F., Muhmanpazir, B. and Munier, F., (1999), "Knowledge Coordination, Competence Creation and Integrated Networks

in Globalized Firms", *Cambridge Journal of Economics*, vol. 23, pp.225-241.

Constandse, A., (1976), "Research On The Quality of Life In Urban Settlements", Third ECE Conference on Urban and Regional Research, Economic Commission for Europe, Committee on Housing, Building and Planning, Warsaw.

Cooke, P., Uranga, M. G. ve Etxebarria, G. (1997), "Regional Innovation Systems: Institutional And Organisational Dimensions", *Research Policy*, 26, 475-491.

Cooke, P., Uranga, M.G. ve Etxebarria, G. (1998), "Regional Systems Of Innovation: An Evolutionary Perspective", *Environment and Planning A*, 30, 1563-1584.

Diez, J.R., (2000), "The Importance Of Public Research Institutes In Innovative Networks-Empirical Results From The Metropolitan Innovation Systems Barcelona, Stockholm And Vienna", *European Planning Studies*, 8 (4), 451-464

Dunford M., (1989), "Theories Of Regulation, Environment and Planning D: Society and Space", vol. 8, pp. 297-321.

Edquist, C., (1997), "System of Innovation Technologies, Institutions and Organizations", York House Typographic Ltd. London

Eraydin A., (2000), "Building up competence, institutions and networks in order to catch up in the knowledge economy", Residential Conference, China.

Eraydin, A., (2001), "Regional characteristics, growth and SMEs", paper presented at the International Conference in Economics V, Ankara, Türkiye

Florida R., (1995), "Toward the Learning Region, Futures", vol. 27 No 5, pp 527-530.

Freeman, C., (1987), "Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan", Pinter, London.

Henderson, (2000), "EU Regional innovation strategies: regional experimentalism in practice", *European Urban Regional Studies*, SAGE publications London, Thousand Oaks CA and New Delhi, vol.7(4), pp.347-358.

Howels, J ve Roberts, J., (2000), "From innovation systems to knowledge systems", *Prometheus*.

Keeble, D. ve Wilkinson, F., (1999), "Collective learning and knowledge development in the evolution of regional clusters of high technology SMEs in Europe", *Regional Studies*, 33 (4), 295-303.

Keeble, D., Lawson, C., Moore, B. ve Wilkinson, F., (1999), "Collective learning processes, networking and institutional thickness in the Cambridge region", *Regional Studies*, 33 (4), 319-332.

Larsson, S. ve Malmberg, A., (1999), "Innovations, competitiveness and local embeddedness", *Human Geography*, 81 (1), 1-19.

Lawson, C. ve Lorenz, E., (1999), "Collective learning, tacit knowledge and regional innovative capacity", *Regional Studies*, 33 (4), 305-317.

Longhi G., (1998), "Networking, Collective Learning and Technology Development in Innovative High Technology Regions: The Case of Sophia-Antipolis, Regional Studies", vol.33.4, pp.333-342.

Lundvall, B.A. (editör), (1992), "National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning", Pinter, London

Lyons D., (2000), "Embeddedness, Milieu, And Innovation Among High-Technology Firms: A Richardson, Texas, Case Study", *Environment and Planning A*, 32, 891-908.

Maksell P. and Malmberg A., (1999), "Localized Learning and Industrial Competitiveness", *Cambridge Journal of Economics*, vol. 23, pp. 167-185.

Malecki, E., (1991), "Technology and Economic Development: The Dynamics Of Local, Regional and National Change", Longman Group UK Limited.

Malmberg, A. ve Maskell, P., (1999), "Localized Learning and Industrial Competitiveness", *Cambridge Journal of Economics*, 23, pp 167-185.

Malmberg, A. ve Maskell, P., (1999), "Localized Learning and Regional Economic Development" (guest editorial), *European Urban and Regional Studies*, 6, 1, pp 5-8

Malmberg, A. ve Maskell, P., (1999), "The Competitiveness Of Firms And Regions: Ubiquitification And The Importance Of Localized Learning", *European Urban and Regional Studies*, 6 (1), 9-25

Nooteboom B., (1998), "Innovation, Learning and Industrial Organizations", *Cambridge Journal of Economics*, vol. 23, pp. 127-150.

Rogerson, R. J., et. al., (1989), "Indicators of Quality of Life: Some Methodological Issues. Environment and Planning A", vol. 21, 1655-1666.

Scott, A.J. and Storper, M., (1987), "High technology industry and regional development: a theoretical critique and reconstruction" *International Social Science Journal*, 34, 215-232.

Sternberg, R., (1996), "Regional Growth Theories and High-Tech Regions" *International Journal Of Urban And Regional Research*, 20(3), 518-538.

Storper, M., (1993), "Regional 'Worlds' Of Production: Learning And Innovation In The Technology Districts Of France, Italy And The USA", *Regional Studies*, 27, pp 433-455.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, (2000), *Milli Eğitim Sayısal Veriler-2000*, Ankara.

TEAŞ, (2000), *Türkiye Elektrik Üretim-İletim İstatistikleri-1999*. TEAŞ-APK, Ankara.

TEDAŞ, (1998), *Türkiye Elektrik Dağıtım ve Tüketim İstatistikleri-1997*. TEDAŞ-APK, Ankara.

Todtling, F. ve Kaufmann, A., (1999), "Innovation Systems In Regions Of Europe-A Comparative Perspective", *European Planning Studies*, 7 (6), 699-709.

Todtling, F. ve Kaufmann, A., (2001), "The Role Of The Region For Innovation Activities Of Smes", *European Urban and Regional Studies*, 8 (3), 203-215.

Türk Telekom, (1999), "Telekomünikasyon İstatistikleri-1999", Ankara.